

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКА МІСЬКА РАДА
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ПОЗАШКІЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНЕ ОБ'ЄДНАННЯ**

СКАРБНИЧКА КЕРІВНИКА ГУРТКА

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

РУЛИК ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА

2017

Автор-упорядник:

Рулик Людмила Володимирівна – завідувач методичним відділом Кам'янець-Подільського позашкільного навчально-виховного об'єднання.

Рецензенти:

Ніколайчук Наталія Євгеніївна – методист науково-методичного центру управління освіти і науки Кам'янець-Подільської міської ради.

Затверджено Радою науково-методичного центру управління освіти і науки Кам'янець-Подільської міської ради №5 від 15.11.2017р.

Методичний посібник містить теоретико-практичні матеріали з питань організації навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі. Видання адресовано педагогічним працівникам позашкільних навчальних закладів.

З М І С Т

Вступ	4
1. Організація роботи керівника гуртка	4
2. Методичні рекомендації для керівників гуртків щодо проведення сучасного гурткового заняття	5
3. Аналіз та самоаналіз гурткового заняття	13
4. Активізація розвитку пізнавальних процесів вихованців через нестандартні форми і методи проведення гурткових занять	14
5. Рекомендовані інноваційні технології навчання для впровадження в навчально-виховний процес	16
5.1. Інформаційно-комунікаційні технології навчання	19
5.2. Ігрові технології навчання.....	21
5.3. Здоров'язберігаючі технології навчання.....	22
5.4. Проектні технології навчання.....	24
5.5. Технології розвивального навчання	29
5.6. Колективні творчі справи	30
6. Самоосвітня діяльність педагога	32
7. Портфоліо , як засіб самоорганізації та саморозвитку педагога.....	36
8. Профорієнтаційна робота керівника гуртка.....	37
9. Психолого-педагогічні умови роботи з обдарованими дітьми.....	40
10.Родинне та суспільне виховання.....	43
11.Національно-патріотичне виховання.....	47
12.Виховний потенціал позашкільних закладів у формуванні духовно-багатої особистості.....	50
13.Поради для педагога, щодо ефективної роботи з вихованцями...54	
14.Пам'ятка для педагога.....	56
15.Родзинки для занять(притчі)	

ВСТУП

Існує багато видів професійної діяльності, що безпосередньо стосуються людини, але є серед них професії лікаря, юриста, педагога, які впливають на її долю. Ось чому кожна з цих професій повинна бути не лише діяльністю, а й покликанням.

Керівник гуртка дає можливість дітям не лише багато чого дізнатися, а й відчути ту особливу емоцію доторку до пізнання.

Важко переоцінити значення цієї емоції у розвитку особистості дитини, її смаків, пристрастей і всього того, що можна було б назвати інтелектуальним, естетичним і кінець-кінцем просто духовним багатством.

Значення особистості педагога в педагогічному процесі накладає на нього велику відповідальність і вимагає великої постійної роботи над собою.

Педагог обов'язково повинен багато працювати для вдосконалення себе.

Щоб досягти довершеності, йому потрібно повсякчас не лише вивчати свій предмет, його історію, філософію, а й вдосконалювати техніку свого викладання. У цьому відношенні діяльність педагога дуже близька до діяльності актора.

На жаль, не всім керівникам гуртків педагогічний талант дається від народження, і якщо його немає, його обов'язково потрібно виховувати, розвивати в собі. О.С.Макаренко сподівався, що прийде час, коли майбутніх педагогів будуть навчати тому, як увійти в аудиторію, де і як стояти, як привітатися, як посміхнутись і навіть як подивитись на своїх вихованців. В останнє десятиліття проблема педагогічної майстерності досліджується багатьма вченими. У їхніх роботах досліджується проблема підготовки педагога творчого, що має яскраву індивідуальність, здатного до безперервного самовиховання і самоосвіти.

Педагогічна майстерність – це професійне вміння оптимізувати всі види навчально-виховної діяльності, спрямування їх на всебічний розвиток та удосконалення особистості, що забезпечує високу організацію педагогічного процесу. Вона характеризується високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених вмінь, і, звичайно, суть його – в особистості педагога, його позиції, здатності керувати діяльністю на високому рівні.

1. Організація роботи керівника гуртка

1. Надання адміністрації необхідних документів про гурток.
2. Визначення напряму діяльності гуртка, його ролі, основної мети і завдань.
3. Ознайомлення з посадовими обов'язками.

4. Ознайомлення з методичними рекомендаціями щодо організації роботи гуртка.
5. Комплектування груп.
6. Оформлення кабінету.
7. Підготовка необхідних матеріалів, інструментів, таблиць для занять.
8. Складання календарно-тематичного плану роботи гуртка на півріччя (навчальний рік).
9. Складання розкладу занять гуртка (кожної групи).
10. Оформлення журналу обліку роботи гуртка.
11. Проведення вступного інструктажу з техніки безпеки з обов'язковою реєстрацією в журналі.
12. Складання конспектів занять та їх проведення.
13. Заповнення журналу планування та обліку роботи гуртка на початку заняття і по закінченні.
14. Організація самоврядування в гуртку (вибори старости, його заступника, розподіл обов'язків між вихованцями).
15. Участь у методичних заходах закладу. Проведення відкритих занять та відкритих виховних заходів для педагогів і батьків. Відвідування занять інших керівників гуртків.
16. Організація та проведення масових заходів з гуртківцями (екскурсійна, концертна, спортивно-масова, виставкова діяльність і т. д.). залучення батьків до організації і проведення масових заходів.
17. Участь у міських, обласних, всеукраїнських заходах (конкурси, змагання, огляди, акції, виставки і т.д.).
18. Проведення підсумкового заняття. Оформлення творчого звіту гуртка. Заохочення кращих гуртківців.
19. Самоаналіз виконання навчальної програми і плану роботи гуртка. Самоаналіз роботи гуртка за навчальний рік.

2. Методичні рекомендації для керівників гуртків щодо проведення сучасного гурткового заняття

Гурткове заняття – основна форма навчання в позашкільному навчальному закладі. Треба, щоб він обов'язково був сучасним, методично грамотним, цікавим.

Основні вимоги до якісного сучасного гурткового заняття:

- науковість: використання новітніх досягнень науки;
- системність: побудова заняття на основі закономірностей навчально-виховного процесу; зв'язок з раніше отриманими знаннями та вміннями, опора на вже досягнутий рівень розвитку вихованців;
- оптимальність: реалізація на гуртковому занятті в оптимальному співвідношенні всіх дидактичних принципів та правил;

- забезпечення належних умов для продуктивної пізнавальної діяльності вихованців з урахуванням їх інтересів, нахилів, потреб;
- ефективність: зв'язок з життям, особистим досвідом дітей; формування практично-необхідних знань, умінь, навичок, раціональних прийомів мислення та діяльності; формування уміння вчитися.

Схема-конспект гурткового заняття

Тема заняття

Мета заняття (навчальна, розвивальна, виховна)

Завдання заняття (бажано)

Методи (бажано)

Тип заняття (засвоєння нових знань, умінь та навичок; формування практичних умінь та навичок; застосування вмінь та навичок; узагальнення; комбінований).

Вид заняття

Форма заняття

Міжпредметні зв'язки (бажано)

Обладнання: таблиці, плакати, посібники, схеми, моделі, роздатковий матеріал, демонстраційний матеріал, діаграми, література тощо.

Очікуваний результат (бажано)

Хід заняття (його структура залежить від типу заняття).

I. Вступна частина:

- повідомлення теми та мети заняття, очікуваних результатів;
- актуалізація опорних знань;
- мотивація навчальної діяльності гуртківців.

II. Основна частина:

- висвітлення керівником матеріалу нової теми;
- оволодіння новими теоретичними та практичними знаннями;
- залучення учнів до самостійного осмислення нового матеріалу, самостійна робота;
- підведення гуртківців до узагальнень, висновків.

III. Заключна частина:

- обґрунтування гуртківцями можливості використання отриманих знань, умінь, навичок;
- загальний підсумок заняття із зазначенням його позитивних та негативних моментів;
- повідомлення завдань на наступне заняття (якщо є);
- рекомендована література (якщо є).

Коментарі до кожного пункту схеми, які повинні бути відображені при оформленні конспекту гурткового заняття

Тема заняття. Формулювання теми має стосуватися фактичного матеріалу заняття, викликати інтерес до почутого. Тема, яка

пропонується вихованцям може відрізнятись від теми, записаної в плані за стилем (художній – діловий). Тема повинна чітко, лаконічно, емоційно виражати стислий зміст заняття.

Мета заняття - основа ефективної діяльності педагога та учнів, що визначає характер їх взаємодії. Вона реалізується в спільній діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу.

В меті заняття формулюється результат, до якого повинні прагнути учасники навчального процесу, і, якщо вона визначена нечітко, чи педагог погано уявляє собі шляхи та способи її досягнення, ефективності заняття важко досягти.

Перш ніж сформулювати триєдину мету заняття педагог повинен знайти відповіді на питання:

- Чого має навчити це заняття?
- Як допоможе навчальний матеріал в розвитку вмінь та навичок вихованців?
- Як вплине на погляди, переконання, почуття, над чим примусить замислитися?
- Яке значення цього заняття в загальному процесі освіти і виховання?

Мета заняття: навчальна, розвиваюча, виховна.

Навчальна мета (навчити, познайомити) - передбачає формування практичної діяльності, уміння аналізувати, спостерігати. Спрямована на активізацію уяви та фантазії.

Типові формулювання:

- навчити, дати уявлення, пояснити, учити, розповісти, розкрити;
- познайомити з інформацією, умовами тощо;
- проконтролювати засвоєння певних (таких) вмінь та навичок, вивчених на попередніх заняттях;
- сформулювати (закріпити) певні (такі) навички та вміння по даному матеріалу (на матеріалі цього заняття);
- розширити або/і поглибити (збагатити) знання (конкретно названі);
- узагальнити знання, одержані з різних джерел (в тому числі самостійно).

Розвиваюча мета (розвинути) – спрямована на розвиток творчого потенціалу.

Типові формулювання:

- розвинути (розкрити) здібності, уяву, пам'ять, увагу;
- розвивати почуття (кольору, світу);
- формувати практичні навички та вміння;
- удосконалювати вміння та навички;
- забезпечити в ході заняття (розвиток мови учнів, поповнення словникового запасу).

Виховна мета (виховати) – спрямована на виховання загальнолюдських цінностей, нових ідей та образів.

Типові формулювання:

- виховувати почуття...;
- прищеплювати...;
- сприяти в ході заняття вихованню певних (таких) якостей (понять)...;
- для вирішення завдань естетичного, морального, духовного виховання...;
- викликати інтерес до інформації, людей, умов взаємодії...;
- залучити, заохотити, зміцнити інтерес...

Завдання (бажано)

Типові формулювання загального характеру:

- відпрацювати навички...;
- виконати операції мислення: пізнання, розуміння, застосування, аналізу, синтезу, оцінки.

Навчальні завдання:

- проконтролювати ступінь засвоєння основних умінь і навичок, а також вивчених і сформованих на попередніх заняттях;
- забезпечити засвоєння наступних завдань...;
- сформулювати (продовжити формування, закріпити) такі спеціальні вміння й навички, як...;
- сформулювати (продовжити формування, закріпити) такі спільні навчальні вміння й навички, як... на матеріалі даного заняття.

Розвивальні завдання:

- для вирішення завдання розвитку у вихованців... в ході заняття забезпечити виконання таких завдань...

Виховні завдання:

- сприяти в ході заняття формуванню світогляду;
- формування екологічного (естетичного...) виховання;
- формувати в дітей загальнолюдський світогляд.

Методи

Метод – це «шлях до досягнення мети», спосіб теоретичного дослідження або практичного здійснення будь-чого.

Основні методи: за джерелом передачі та сприйняття навчальної інформації:

- словесні (розповідь, бесіда, пояснення, лекція, інструктаж тощо);
- наочні (демонстрація предметів, явищ, посібників тощо);
- практичні (практична робота, навчальні вправи, ігрові вправи, екскурсія, похід тощо).

Методи стимулювання інтересу до навчання: пізнавальні ігри, створення цікавої ситуації, створення ситуації успіху, реалізація виховного потенціалу, ситуації неуспіху, емоційних переживань.

Методи стимулювання обов'язку відповідальності:

1. формування переконань у соціальній та особистісній важливості;
2. висування вимог;
3. вправи для виконання вимог;
4. змагання, заохочення, покарання.

Приєм – частина методу, засіб педагогічних дій у певних умовах.

Прийоми не мають самостійної педагогічної задачі.

Типи занять

У центрі уваги позашкільної освіти стоїть особистість дитини з її потребами і інтересами. Тому, краще за все вирішує проблему проведення заняття особистісно-орієнтований підхід.

Заняття в гуртку є особистісно-орієнтованими, спрямовані на покращення якості дитячого життя на основі творчості вихованців і педагогів, принципів самореалізації, максимального збільшення соціального досвіду дитини; духовної єдності особистості і колективу у спільній цікавій діяльності і відпочинку.

В позашкільній педагогіці використовуються як шкільні типи занять та їх форми так і нетрадиційні.

Кожне заняття має свою структуру. Тип заняття визначається наявністю та послідовністю структурних частин. Тип — це орієнтир, спрямованість, характеристика.

Класифікація типів занять:

- заняття засвоєння нового матеріалу (нових знань, умінь, навичок);
- формування практичних умінь та навичок;
- застосування вмінь та навичок;
- узагальнення;
- підсумкове;
- комбіноване.

Форми організації занять

Форми організації навчання – зовнішнє вираження узгодженої діяльності педагога та вихованців, яка здійснюється в певному режимі та по порядку.

Форми організації занять в позашкільній роботі:

- групові: ведеться робота з усією групою, викладається загальний матеріал. В межах групи можливо виділяти підгрупи;
- індивідуальні: передбачено роботу з дітьми, які виявили особливі здібності, які претендують на роль солістів, виконавців головних ролей.

Види занять: ділова гра, змагання, театралізоване заняття, взаємонавчання вихованців, залік, творчий звіт, конкурс, рольова гра, концерт, конференція, семінар, екскурсія, мандрівка, імпровізація тощо.

Міжпредметні зв'язки – зв'язок з якими видами предметів можна прослідкувати в ході даного заняття.

Обладнання:

- посібники, газети, журнали, документи тощо;
- дидактичний матеріал, наочний матеріал (схеми, моделі, плакати тощо);
- відеофільми, комп'ютерні диски, аудіоматеріали.

Обладнання повинно відповідати вимогам часу.

Очікуваний результат: які завдання мають бути вирішені, чого повинні навчитися вихованці.

Хід заняття (структура заняття)

Структура - поєднання, взаємозв'язок елементів і частин заняття.

Структура залежить від типу заняття.

В структурі заняття можна виділяти дві частини:

- постійну (загальну);
- змінювану.

I. Вступна частина.

Організаційний момент – перевірте готовність дітей до заняття, підтримуйте порядок і дисципліну протягом усього заняття.

Повідомлення теми та мети заняття, очікуваних результатів.

Тема, мета заняття повинні оголошуватися обов'язково, назва теми, мета, завдання мають бути адаптованим до сприйняття дітей.

Поясніть важливість теми.

Зробіть мету заняття метою вихованців.

Формуйте мету, орієнтуючись на потреби та інтереси вихованців.

Формуйте конкретні навчальні завдання, якими повинні оволодіти учні.

Нагадуйте тему, мету і завдання протягом заняття.

Концентруйте на знаннях і вміннях, що відповідають інтересам і потребам вихованців.

Актуалізація опорних знань

Визначте поняття, які треба активізувати у свідомості дітей, щоб підготувати до сприйняття нового матеріалу.

Мотивація навчальної діяльності гуртківців

При побудові заняття необхідно враховувати три види мотивації:

- соціальну: підняти авторитет дитини серед товаришів, похвалити за старанність у роботі тощо;
- прагматичну: посилити увагу до дисципліни, інформації, яка буде потрібна при вступі до ВНЗ, при придбанні спеціальності тощо;

- змістовну: застосування знань у нестандартних ситуаціях, пізнавальні спори, введення учнів у проблемні ситуації.

II. Основна частина:

- перевірка в дітей знань та вмінь, які вони вже мають для підготовки до вивчення нової теми;
- висвітлення керівником матеріалу нової теми (ознайомлення з новими знаннями та вміннями, показ зразка формування);
- оволодіння вихованцями новими теоретичними та практичними знаннями (вправи на освоєння нових знань, умінь, навичок за зразком);
- залучення вихованців до самостійного осмислення нового матеріалу, самостійна робота (перенос засвоєних знань, умінь, навичок у подібну ситуацію, завдання творчого характеру);
- підведення гуртківців до узагальнень, висновків.

Засвоєння нових навчальних компетентностей:

- нові поняття, терміни, способи їх засвоєння;
- визначення пізнавальних навчальних задач заняття (про що діти повинні дізнатись і що засвоїти);
- самостійна робота та її зміст;
- проблемні та інформаційні питання;
- варіанти вирішення проблеми;
- варіанти закріплення вивченого матеріалу.

Формування навчальних способів діяльності:

- конкретні вміння й навички для відпрацювання;
- види самостійних робіт і вправ;
- способи «зворотного» зв'язку з вихованцями.

III. Заклучна частина (підведення підсумків заняття)

- обґрунтування гуртківцями можливості використання отриманих знань, умінь, навичок;
- загальний підсумок заняття із зазначенням його позитивних та негативних моментів;
- повідомлення завдань на наступне заняття (якщо є);
- рекомендована література (якщо є).

Рекомендації

Яким повинно бути заняття, щоб вихованці сказали: «Я біжу на заняття гуртка!» Безумовно - цікавим, таким, що пробуджує розум та уяву, розширює світогляд. Тому доречно використовувати в роботі інтерактивні методи навчання, ігрову діяльність, адже вони мають багато переваг:

- у роботі задіяні всі діти;
- вихованці вчаться працювати у групах (командах);
- формується доброзичливе ставлення до опонента;
- кожна дитина має можливість пропонувати свою думку;
- створюється «ситуація успіху»;

- за короткий час опановується більше матеріалу;
- формуються навички толерантного спілкування; уміння аргументувати свою точку зору, знаходити рішення проблеми.

Поради для педагога:

- ✓ допомагайте вихованцям ставити перед собою реалістичні завдання;
- ✓ заохочуйте дітей, що ставлять перед собою досяжні завдання, щоб ускладнювати їх згодом;
- ✓ коли вихованці ставлять перед собою нереально високі завдання, пропонуйте їм альтернативу;
- ✓ як найчастіше ставте вихованців у ситуацію вибору;
- ✓ допомагайте вихованцям бути відповідальними за успіхи та прорахунки;
- ✓ після виконання завдань попросіть їх розповісти, що було особливо важко, як вони з цим справилися;
- ✓ обговорюйте причини не тільки успіхів, але і невдач;
- ✓ зробіть ситуацію успіху досяжною для кожного вихованця;
- ✓ вибирайте такі завдання, при виконанні яких вихованці частіше домагаються успіхів, ніж невдач;
- ✓ якщо у вихованців виникають проблеми, розподіліть матеріал на дрібні частини;
- ✓ робіть аудиторію та заняття більш привабливими та цікавими;
- ✓ пов'яжуйте інформацію з життєвим досвідом вихованців.

Намагайтеся оцінювати подачу будь-якого навчального матеріалу з позиції дитини, тоді народжуються заняття, на яких дітям працювати легко, бо всі структурні компоненти підпорядковуються віковим особливостям: фізична спроможність, емоційне сприйняття навколишнього світу, мовленнєвий розвиток, прагнення отримувати нові знання.

Життя висунуло суспільний запит на виховання творчої особистості, здатної самостійно мислити та приймати нестандартні рішення, висувати оригінальні ідеї. Тому пропонуйте вихованцям різноманітні завдання, що стимулюють розвиток їх творчих здібностей. Дітям подобаються такі види діяльності, які дають матеріал для роздумів, фантазування, можливість проявляти ініціативу й самостійність, спілкуватися, спільно приймати рішення, робити вибір і відповідати за нього.

Сучасне заняття в позашкільному навчальному закладі повинне бути здоров'язберігаючим, тобто мають бути створені належні умови для його проведення. Ці умови полягають у:

- використанні елементарної діагностики втомлюваності вихованців на занятті;
- зменшенні втоми в дітей;
- створенні необхідного психологічного клімату;

- здійсненні індивідуального та диференційованого підходу в процесі навчання;
- дотриманні санітарно-гігієнічних умов реалізації навчально-виховного процесу.

Використання елементарної діагностики втомлюваності вихованців на занятті – це порівняльний аналіз виразу облич дітей, використання методу кольорової діагностики, оцінка часу виконання вихованцями певного виду завдань тощо.

Зменшення втоми дітей – використання дидактичних ігор, інтерактивної діяльності (робота в групах, парах, трійках); включення в заняття динамічних пауз, фізкультхвилинок; використання творчих завдань; введення мистецького матеріалу, застосування якого благотворно впливає на емоційну сферу; емоційна подача навчального матеріалу; використання наочності, гумору тощо.

Створення психологічного клімату – доброзичливе відношення до вихованців; включення в навчальний процес життєвого досвіду дітей; створення «ситуації успіху» тощо.

Важливим фактором успішного навчання є емоційний стан дитини. Треба знати те, чим живе дитяча душа. Плануйте різноманітні види роботи на занятті. Допмагайте дитині розкритись.

3. Аналіз та самоаналіз гурткового заняття

Перелік питань до аналізу та самоаналізу гурткового заняття:

- готовність приміщення до проведення заняття гуртка;
- дотримання техніки безпеки;
- визначення теми та мети заняття;
- зміст заняття: відповідність змісту програмі, меті; спрямування на розвиток творчих здібностей, інтересу до навчання; зв'язок із сучасністю;
- тип гурткового заняття та доцільність його вибору;
- структура навчального заняття: наявність етапів, їх послідовність; відповідність структури типу заняття;
- методи і форми навчання: відповідність меті, змісту та типу заняття, віковим особливостям вихованців; використання засобів індивідуалізації та диференціації навчання; методика оцінки знань та умінь вихованців; ефективність використаних методів;
- система роботи педагога: вміння організувати роботу дітей, проведення інструктажу щодо виконання практичної роботи; фахова підготовка педагога; зовнішній вигляд, стиль, такт, тон поведінки; роль педагога у створенні мікроклімату;
- організація роботи вихованців: залучення гуртківців до подолання труднощів, розвиток нестандартного, образного, логічного та творчого мислення, використання різних засобів підвищення інтересу до теоретичного матеріалу (словесних, наочних, практичних); запис у зошитах, обговорення малюнків, схем тощо;

залучення дітей до самостійного пояснення явищ, які вивчаються, доказів до побудови висновків, тощо); застосування нетрадиційних, інноваційних, інтерактивних форм роботи;

- емоційні контакти: формування емоційно-вольових якостей гуртківців, виховання працьовитості, ініціативності, діловитості, майстерності, уміння помічати успіхи, недоліки, такт у роботі з дітьми;
- узагальнення та закріплення теми: завдання для перевірки знань, умінь, навичок гуртківців, підхід до аналізу і оцінки занять (робота з усім складом гуртка, групою, індивідуальна робота);
- підведення підсумків заняття.

4.Активізація розвитку пізнавальних процесів вихованців через нестандартні форми і методи проведення занять

Зміни в навчальному процесі диктують нові вимоги до діяльності керівника гуртків яка, перш за все, повинна бути орієнтована на учнів, і це зумовлює необхідність запровадження нових підходів до проведення занять.

Серед численних сучасних засобів активізації пізнавальної діяльності вихованців педагоги називають нестандартні заняття, мета яких полягає у пробудженні зацікавленості до навчання, вироблення окремих умінь, навичок, а також повне врахування вікових особливостей, інтересів, схильностей, здібностей кожного гуртківця, що є каталізатором всієї освітньої діяльності.

Гурткові заняття, які не вкладаються (повністю або частково) в межі виробленого та сформульованого дидактикою, на яких керівник гуртків не дотримується чітких етапів навчального процесу, традиційних методів роботи — нестандартні.

Для таких занять характерними є інформаційно-пізнавальна система навчання, оволодіння готовими знаннями, пошук нових, розкриття внутрішньої сутності явищ через гру, диспут. Велике значення відіграє емоційна сфера дитини, розвиток її природних задатків, удосконалення здібностей.

Нестандартні заняття – одна з важливих засобів, так, як вони формують у дітей стійкий інтерес до вчення, нівелюють напругу, допомагають формувати навички навчальної діяльності, надають емоційний вплив на дітей, завдяки чому в них формуються міцніші, глибокі знання. Особливості нестандартних занять полягають у прагненні педагогів урізноманітнити життя гуртківця викликати інтерес до пізнавального спілкування.

Джерелом підвищення ефективності гурткового заняття є інтерес до навчання, самостійна робота, вміле використання наочності, дидактичного, роздаткового матеріалу, диференційований підхід. Кожне заняття повинно бути неповторним і укладатися в пам'яті дитини, вчити мислити, збагачувати мовлення, формувати особисту думку.

Зростаючі вимоги до якості знань гуртківців спонукають керівників гуртків шукати нові форми й методи роботи, які допомогли би будувати навчальний процес на основі найбільшої активізації пізнавальної діяльності гуртківців. Починаючи з емоційно цікавого матеріалу, поступово керівник підводить гуртківців до необхідності знати закономірності, виділити головне. Керівнику потрібно звертати увагу на запитання на зразок «Що?», «Де?», «Коли?», частку заняття віддавати на пошуки відповідей на запитання «Чому? Для чого? З якої причини? До чого це призвело?». Ось саме тут у гуртківців починає народжуватися думка. Інтерес до гурткового заняття з'являється лише тоді, коли гуртківці мають змогу виявити на занятті й поза ним свої знання, вміння, власну думку.

Звісно, нестандартні гурткові заняття незвичайні по задуму, структурі, організації, методиці проведення, більше подобаються гуртківцям, ніж постійні за структурою і режимом роботи заняття. Тому практикувати такий вид діяльності потрібно кожному керівнику гуртка.

Особливість нестандартних гурткових занять полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке викликало б інтерес в гуртківців, сприяло їх оптимальному розвитку і вихованню.

Найбільш вдало використовується нестандартне заняття тоді, коли метою є закріплення навчального матеріалу. Наприклад його можна провести у вигляді конкурсу чи заняття — КВК, тоді вихованці не будуть змушені згадувати матеріал, який вивчали на попередніх заняттях, а застосують свої знання для того, щоб перемогти своїх суперників – різна мотивація гуртківців. Вони підсвідомо будуть згадувати вивчений матеріал. Сьогодні заняття має посісти місце допоміжної форми навчального процесу, де керівник гуртків виконуватиме роль консультанта, методичного чи наукового керівника. Саме перехідною ланкою від авторитарного заняття до керованої керівником гуртків самоосвіти гуртківців, можливо, стане нестандартне гурткове заняття, що нині перебуває в центрі уваги.

На нестандартних заняттях гуртківці повинні отримувати нестандартні завдання. Нестандартне завдання – поняття дуже широке.

Нестандартні завдання можуть використовуватися для вирішення проблемних ситуацій (коли треба знайти вихід, використовуючи отримані знання). При проведенні рольових та ділових ігор, конкурсів і змагань (за принципом "хто швидше? більше? краще?") та інших завдань із використанням елементів цікавості (життєві і фантастичні ситуації, інсценівки, загадки, "розслідування").

Звісно, нестандартні заняття, незвичні за задумом, організацією, методикою проведення, і більше подобаються учням.

Тому практикувати такі заняття слід усім і це дає гарні результати у подальшій роботі.

Відомо, що будь-яке гурткове заняття – це складне педагогічне явище, витвір таланту кожної особистості, де є змога щоразу показувати зразки засвоєння гуртківцями знань, умінь та навичок. Кожне заняття – це окрема вистава, де режисером є саме керівник гуртка, а гуртківці – актори, які творять у міру можливості це дійство. В залежності від провідної дидактичної задачі і структури заняття, гурткові заняття поділяють на такі типи:

- 1) комбіновані заняття – де керівник пояснює, закріплює, повторює, контролює;
- 2) заняття вивчення нового матеріалу;
- 3) заняття закріплення знань, умінь, навичок;
- 4) заняття вправ і практичних робіт;
- 5) заняття узагальнюючого повторення (узагальнюючі заняття);

Але бувають і інші види учбової діяльності, які важко включити в таку класифікацію, наприклад заняття на пришкольній ділянці, екскурсії, вступні заняття і т.д.

Успіх проведення нестандартного гурткового заняття залежить від того, як засвоєні прийоми спілкування, розвинута техніка мовлення, мовленнєвий етикет, уміння володіти своїм організмом: міміка, жести, погляд, постава, манера триматися під час розмови, зустрічі і т.д.

Гурткове заняття – передусім, творчість, самобутність, навіть мистецтво керівника гуртка, педагога – майстра, який застосовує власні нетрадиційні форми роботи з гуртківцями, використовує індивідуальні, часто саморобні (і тим найбільш корисні для гуртківців) дидактичні матеріали, дедалі більше урізноманітнюючи й удосконалюючи їх.

Нестандартні заняття дають можливість гуртківцям розширити свій кругозір, поєднувати ерудицію з вільним володінням розумовими, аналітичними діями, які приносять успіх і задоволення всім учасникам навчального процесу.

5.Рекомендовані інноваційні технології для впровадження в навчально-виховний процес.

***Нове треба створювати в поті чола,
а старе саме продовжує існувати і твердо
тримається на милицях звички.***

О. Герцен

Головною дієвою особою у навчально-виховному процесі стає учень. Освіта XXI століття, - це освіта для людини. Її стрижень - розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості яка здатна до самоосвіти і саморозвитку вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни.

Нововведення (інновації) не виникають спонтанно, а постають результатом системних наукових пошуків, аналізу, узагальнення

педагогічного досвіду. Стрижнем інноваційних процесів в освіті є упровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику, вивчення, узагальнення і поширення передового вітчизняного та іноземного педагогічного досвіду.

Рушійною силою інноваційної діяльності є педагог як творча особистість, оскільки суб'єктивний чинник є вирішальним під час пошуку, розробки, упровадження і поширення нових ідей. Творчий педагог має широкі можливості і необмежене поле для інноваційної діяльності, оскільки на практиці може експериментувати і переконуватися в ефективності методик навчання, коригувати їх, здійснювати докладну структурування досліджень навчально-виховного процесу, пропонувати нові технології та методи навчання. Основна умова такої діяльності - інноваційний потенціал педагога.

Інноваційний потенціал педагога – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, який виявляє готовність вдосконалювати педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність.

Наявність інноваційного потенціалу педагога визначають наступні чинники:

- творча здатність генерувати нові ідеї;
- високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина і різнобічність інтересів;
- відкритість особистості педагога новому і сприйняття різних ідей, думок, поглядів, концепцій, що базується на толерантності особистості, гнучкості та широті мислення.

Можна виокремити наступні критерії готовності педагогічного працівника до інноваційної педагогічної діяльності:

- усвідомлення необхідності інноваційної діяльності;
- готовність до творчої діяльності щодо нововведень у ПНЗ;
- упевненість у тому, що зусилля, спрямовані на нововведення, принесуть позитивний результат;
- узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю;
- готовність до подолання творчих невдач;
- органічність поєднання інноваційної діяльності, особистої, фахової та педагогічної культури;
- рівень психолого-педагогічної та методичної готовності до інноваційної діяльності;
- позитивне сприйняття, переосмислення свого минулого досвіду і його залучення до розробки інновації;
- здатність до фахової рефлексії.

Процес упровадження педагогічних інновацій, творчий пошук суттєво залежать від морально-психологічного клімату в педагогічному колективі, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних та естетичних умов праці. В організації інноваційних пошуків важливим є вибір

актуальної науково-педагогічної теми, чітке формулювання мети і завдань творчої діяльності як усього колективу, так і кожного педагога зокрема, оптимальний розподіл і корпорація праці.

Процес упровадження інновацій доцільно розподілити на основні етапи, врахувавши теоретичну та практичну підготовку педагогічних працівників. На підставі всебічного аналізу необхідно своєчасно коригувати темп та зміст оновлення педагогічного процесу, накреслюючи нові перспективи роботи.

Слід подбати про науково-методичне обґрунтування інновацій, залучення до їх упровадження авторитетних, творчих педагогів, які можуть подолати супротив педагогічної спільноти. У таких випадках необхідним є створення спеціальних груп кваліфікованих, творчих, ініціативних викладачів, які візьмуть на себе відповідальність щодо аналізу та апробації передового досвіду, систематичного відбору ефективних ідей, технологій, концепцій, які можуть бути упровадженими в педагогічну практику. Такий підхід дає змогу об'єднати зусилля авторів педагогічних нововведень із зорієнтованими на інноваційну діяльність педагогами, створити сприятливе інноваційне середовище.

Одним із шляхів модернізації освітньої системи України постає упровадження в навчальний процес інноваційних педагогічних технологій.

Інновація - процес упровадження якогось нововведення в практику.

Інновація в освіті – це:

- результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем;
- процес оновлення чи вдосконалення теорії і практики освіти, який оптимізує досягнення її мети.

Інноваційні технології навчання – методи, прийоми, операційні дії педагога та учня, у результаті яких суттєво підвищується мотивація школяра до навчального процесу.

Поради педагогу щодо здійснення інноваційної діяльності:

1. Інновації є об'єктивним процесом еволюції освіти і їх не уникнути.
2. Жодна інноваційна технологія не є універсальною.
3. Запровадження будь-якої інновації потребує змін – матеріально-технічних, психологічних.
4. Запровадження інновацій потребує програмного і методичного забезпечення; знання методики запровадження інновацій.
5. Новітні технології потребують змін всього життя колективу, а також багато часу для підготовки як учнів, так і батьків.
6. Починати впроваджувати новітні технології потрібно поступово, адже до них потрібно звикнути. Краще старанно підготувати

кілька занять у навчальному році, ніж часто їх проводити нашвидкоруч.

7. Кожен педагог – творець власної технології.

5.1. Інформаційно-комунікаційні технології навчання

На сучасному етапі розвитку суспільства інформаційні технології стали невід'ємною частиною життя людини, вони перестали бути окремою обмеженою сферою економіки і бізнесу. Сьогодні вони виступають об'єднувальною основою для побудови світового інформаційного співтовариства, активно впливають на визначення вектора світового прогресу.

У цих умовах кардинальних змін вимагає й система шкільної освіти.

Якщо говорити про позашкільний заклад, то впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес є доцільним і перспективним.

Прогрес – не питання швидкості, це не питання наявності, це питання напрямку.

Технологія – це наука про способи розв'язання задач людства за допомогою технічних засобів.

Педагогічна технологія – це науково обґрунтована система, яка гарантує досягнення певної навчальної мети через чітко визначену послідовність дій, спроектованих на розв'язання проміжних цілей і насамперед визначений кінцевий результат.

Інформаційні технології – це сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують швидкий пошук інформації, доступ до джерел інформації.

Комунікаційні технології – підвищення ролі комп'ютерних мереж у забезпеченні реалізації інформаційних процесів.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – це сукупність методів та технічних засобів реалізації інформаційних технологій на основі комп'ютерних мереж і засобів ефективного процесу навчання.

Гурткова робота – різноманітна освітня і виховна робота, спрямована на задоволення інтересів і запитів дітей, організована в позаурочний час керівником гуртка.

ІКТ – потреба часу. Освіта орієнтується на діяльнісній, розвиваючій технології, яка формує у вихованців уміння вчитися, оперувати та управляти інформацією, швидко приймати рішення, пристосовуватись до потреб ринку праці (формувати основні життєві компетенції).

Впровадження інформаційних технологій у навчально-пізнавальну діяльність вихованців - це один із шляхів досягнення цих цілей.

ІКТ – потреба сучасної дитини.

Спостерігаючи за дітьми, навіть зовсім маленькими, ми часто відмічаємо, як швидко вони освоюють сучасну техніку – без жодних

інструкцій, неначе вже народилися зі знаннями, як поводитися із комп'ютером чи мобільним телефоном. Для них це природно, як природно розвиватися, пізнавати світ.

«Педагог має подбати про те, щоб якомога більше органів чуття-око, вухо, голос, чуття мускульних рухів і, навіть, якщо можливо нюх та смак, взяли участь у акті запам'ятовування... За такого дружнього сприймання всіх органів в акті засвоєння ви переможете найлінійшу пам'ять», - говорив видатний педагог К.Ушинський.

Саме це і забезпечує використання ІКТ у навчально-виховному процесі.

Вдале поєднання традиційних методів навчання з інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ) може значно підвищити продуктивність вивчення будь-якого предмета. Ілюструючи події, процеси та явища, які є об'єктами вивчення, за допомогою ІКТ, учитель урізноманітнює урок, робить його інтенсивним, інтерактивним. Крім того, слід зазначити, що учням на таких уроках більш цікаво.

Під ІКТ ми розуміємо засоби введення, накопичення, зберігання, передавання, оброблення, контролю і виведення інформації, які ґрунтуються на використанні комп'ютерної техніки, комунікацій і новітніх технологій.

Можливості ІКТ

- економічність (зменшення матеріальних та часових ресурсів);
- компактність (можливість накопичувати інформацію на електронному носії);
- наочність (видимість) – особливість структурного оформлення програм, що дає можливість розширювати та поглиблювати уявлення про матеріал, про взаємозв'язки;
- можливість творчого розвитку особистості учнів, їх ініціативи, самореалізація і самодіяльність через індивідуальну роботу;
- активізація розумової діяльності, вдосконалення логічного мислення, уміння прогнозувати;
- формування світогляду;
- розвиток моторики, точніше формування моторної координації сумісної діяльності зорового та моторного аналізів;
- підвищення самооцінки;
- створення позитивного емоційного настрою;
- формування основ інформаційної культури.

У разі використання комп'ютера у дітей:

- ❖ на 20% зростає обізнаність про навколишній світ;
- ❖ на 25% посилюється усвідомлення міжпредметних зв'язків;
- ❖ на 15-20% покращуються результати логічних операцій.

Необхідні передумови ефективного використання ІКТ:

1. матеріальна база;
2. інформаційна культура педагога;

3. наявність програмного забезпечення;
4. наявність значного педагогічного досвіду;
5. знання методик застосування комп'ютерних програм.

Нераціональне використання комп'ютера як засобу навчання може призвести до катастрофічних наслідків для здоров'я дитини 6-10 річного віку:

- ✓ неправильне довготривале положення тіла;
- ✓ значне навантаження на зір, нервову систему;
- ✓ порушення уваги, притуплення уваги, погіршення пам'яті;
- ✓ роздратованість, порушення сну, звикання.

Ці всі фактори призводять до погіршення стану здоров'я.

Вимоги до занять з використанням комп'ютерних технологій:

- дотримання санітарно-гігієнічних вимог класу;
- правильне оснащення робочого місця;
- раціональна робоча поза;
- якість монітору;
- проведення фізкультхвилинок та комплексів вправ для очей;
- дотримання тривалості роботи з ПК (1 клас – 10хв, 2-5 класи- 15 хв.)

Отже, використання ІКТ на гурткових заняттях розглядається як один із найбільш перспективних напрямків підвищення якості освіти, формуванні основних життєвих компетенцій. Дотримання наведених рекомендацій при роботі з комп'ютерами під час гурткових занять дозволить зберегти хороше самопочуття і працездатність, а також попередити розвиток небажаних відхилень у функціональному стані і здоров'ї дітей.

5.2. Ігрові технології навчання

Гра поряд з працею і навчанням є одним із основних видів діяльності людини, дивний феномен нашого існування. За визначенням гра – це вид діяльності в умовах ситуації, направленої на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, в якій формується і вдосконалюється самоуправління поведінкою. В людській практиці ігрова діяльність виконує такі функції: розважальну, комунікативну, ігротерапевтичну, діагностичну, корекційну, міжнаціональної комунікації, самореалізації та соціалізації.

У сучасній освіті гра як метод навчання і виховання використовують для активізації та інтенсифікації навчально-виховного процесу.

На відміну від гри взагалі, педагогічна гра характеризується чітко визначеною метою навчання і відповідним педагогічним результатом, характеризується навчально-пізнавальною спрямованістю.

Ігрова форма заняття створюється з допомогою ігрових прийомів і ситуацій, які виступають як засоби пробудження, стимулювання учнів до навчальної діяльності.

Реалізація ігрових прийомів і ситуацій проходить за такими основними напрямками: дидактична мета ставиться перед учнями у формі ігрової задачі; навчальна діяльність підкорюється правилам гри; навчальний матеріал використовується як її засіб, який перетворює дидактичну задачу в ігрову.

5.3. Здоров'язберігаючі технології

***Здоров'я – це ще не все,
але без здоров'я все –
нічого не варте.***

Сократ

У сучасних соціально-економічних умовах, як зазначають психологи, педагоги, медики, соціологи, одним із завдань навчального закладу є збереження і зміцнення здоров'я дітей та учнівської молоді.

Час не стоїть на місці. Людство завжди перебуває у пошуках нових ідей і цей процес починається саме зі шкільної парти. Час змінює стандарти, стереотипи, потреби і сьогодні позашкільний навчальний заклад теж потребує реформування. А це довгий, клопітливий процес. Людина тим і відрізняється від мурахи та бджоли, що будує не за існуючими, природними інстинктами, а за народженими творчістю проектами у баченні прекрасного та гармонійного.

Основна мета сучасного навчального закладу полягає у формуванні здорової особистості. здорової, як фізично, так і духовно. Тому кожен навчальний заклад сьогодні шукає свій шлях змін у просторі покращення якості освіти та виховання.

Педагог, володіючи сучасними педагогічними знаннями, при постійній взаємодії з учнями, їхніми батьками, медичним працівником та психологом, повинен планувати й організовувати свою діяльність з урахуванням пріоритетів збереження та зміцнення здоров'я всіх суб'єктів педагогічного процесу.

Чому ми звертаємось сьогодні до теми здоров'язбереження?

Тому що здоров'я дітей - одне з основних джерел щастя, радості і повноцінного життя батьків, педагогів, суспільства в цілому. Для України головною проблемою, яка пов'язана з майбутнім держави, є збереження і зміцнення здоров'я дітей та учнівської молоді. Турботу викликає різке погіршення стану фізичного та розумового розвитку підростаючого покоління, зниження рівня народжуваності й тривалості життя, зростання смертності, особливо дитячої, а також відсутність мотивації до збереження та зміцнення здоров'я.

Сьогодні більшість педагогічних колективів переорієнтовує організацію навчально-виховного процесу на формування гармонійно розвиненої особистості, становлення її фізичного, психічного, духовного і соціального здоров'я, формування культури здоров'я і потреби здорового способу життя. Для позашкільних закладів оздоровлення починається з упровадження здоров'язберігаючої педагогіки, яка

забезпечить необхідні умови для успішного впровадження інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я учнів, серед яких останнім часом виокремилася нова група – здоров'язберігаючі технології.

Існує багато визначень поняття здоров'я. Зокрема, Білл Райн – професор школи соціальної роботи Мак Гілл університету (Канада) – пропонує концепцію поняття «здоров'я», в основу якої покладено світогляд перших поселенців Канади, які сприймали життя як колесо. Відповідно до цього світогляду, усе в житті має бути в гармонії, тобто кожна сфера має бути розвинута достатньою мірою.

Сфери життя:

- духовна: активний – неактивний;
- інтелектуальна: самовдосконалений – допитливий;
- емоційна: стійкий – нестійкий;
- фізична: здоровий – нездоровий;
- соціальна: самотній – не самотній;
- професійна: задоволений – незадоволений;
- екологічна: дбайливий – недбайливий;
- психологічна: адаптивний – неадаптивний;

Кожна зі сфер утримує наше «колесо життя» у рівновазі. Варто розвивати наші сфери рівномірно, щоби прожити життя гармонійно.

Гурткове заняття – головне поле реалізації здоров'язберігаючих освітніх технологій. Головним принципом здоров'язберігаючих технологій є – не нашкодь... Сьогоднішні школярі є потенціалом суспільства України XXI століття. Яким буде майбутнє нашої держави залежить від нас, педагогів.

Зупинимось на існуючих технологіях здоров'язбереження, які можна використовувати в позашкільному навчальному закладі:

1. психологічні технології:

- психогімнастика;
- прогулянки на природі;
- арт-педагогіка;
- казкотерапія;
- кольоротерапія;
- музикотерапія;
- ігрова терапія;
- емоційний комфорт: куточки настрою, дні радості;
- соціальна адаптація;
- сімейне консультування.

2. Рухова активність:

- комплекси дихальної гімнастики;
- пальчикова гімнастика тощо.

До інших здоров'язберігаючих технологій належать:

- фітотерапія;

- ароматотерапія;
- вправи для очей, спрямовані на зміцнення і розслаблення м'язів ока;
- «Сенсорна кімната» - певним чином організоване середовище, в якому можна сконцентруватися на сприйнятті окремих почуттів.

Мати гарне здоров'я – це мати почуття найвищого блаженства, що дозволяє людині говорити із задоволенням: “Я почуваю Себе чудово! Я живу чудово!” – писав творець однієї з популярних сьогодні систем оздоровлення Бречч. Відомо, що основна мета життя – щастя. Але до нього веде одна дорога: міцне здоров'я. Здорова людина любить життя. Здорова людина рідко буває нещасливою.

Життя і здоров'я людини є найвищими соціальними цінностями в нашій державі. Це визначено Конституцією України. Успішне майбутнє нашої країни залежить від здорового покоління, здатного до самопізнання, самовдосконалення, самореалізації, адаптації до життя та активної ролі у розбудові демократичної держави. На навчальні заклади як державну інституцію покладено виконання важливого завдання – виховання здорового покоління.

Кожен навчальний заклад має стати школою сприяння здоров'ю, де всі складові діяльності спрямовані на збереження здоров'я всіх учасників навчально-виховного процесу. Життєдіяльність закладу має орієнтуватися на інтерес та повагу до дитини; сприяння особистості учня у пошуку особистого життєвого шляху; на формування й закріплення соціального досвіду, а головне – на збереження психофізичного здоров'я учня. Формування в учнів свідомого ставлення до життя і здоров'я, вироблення навичок здорового способу життя, безпечної та здорової поведінки, а також формування здоров'язбережної компетентності школярів.

Ефективним шляхом реалізації всієї системи навчання молодого покоління основ здоров'я має стати широке впровадження однієї з перспективних систем XXI століття – здоров'язбережної педагогіки. Комплексний підхід до використання інтерактивних методів сприятиме зниженню показників захворюваності учнів, покращенню психологічного клімату в дитячих педагогічних колективах, суттєво вплине на якість начально-виховного процесу, виховання нової людини в нашому суспільстві.

5.4. Проектні технології навчання

***Не досить оволодіти премудрістю,
потрібно також уміти користуватися нею.***

Ціцерон

Сьогодні розмаїття різних методик, теорій, систем так наповнило життя в навчальному закладі, що вже вважається непристойним не впроваджувати інновації, не мати своєї концепції.

Освітня преса майже на кожній сторінці підносить «інноваційний дух» педагогів словами «інновація», «інноваційний розвиток», «проект»,

«модель», повідомляє про те, як педагогічні колективи сміливо впроваджують сучасні інноваційні технології, експериментують для поліпшення навчально-виховного процесу.

Термін «інновація» запозичений з латинської та означає нове, нововведення.

Інновація в педагогіці це процес створення та впровадження нових засобів для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі розв'язували по-іншому; відкриття нових форм, методів, способів педагогічної діяльності, вихід за межі відомого в науці й масовій практиці; творча реалізація нових теоретичних концепцій, ідей, технологій, систем навчання та виховання.

Деякі педагоги сприймають нововведення у вузькому розумінні, інші – в широкому. Дехто термін «нововведення» замінює термінами «реформа», «осучаснення», «вдосконалення», «оптимізація», «модернізація викладання» тощо.

Створення інновацій – творчий процес, що відповідає умовам пошуку нового, оригінального, оптимального. У сучасному освітньому просторі України відбувається інтенсивне переосмислення цінностей, подолання консерватизму і стереотипів педагогічного мислення. В цих умовах пробуджується інноваційна ініціатива педагогів, розкріпачується педагогічна свідомість. Але багато перетворень здійснюється на аматорському рівні, стихійно. Незважаючи на зростання інтересу до інноваційних процесів і поширення поняття «інновація», досі не створено загальну теорію інноваційних процесів, та й спеціальну педагогічну. Тому за інноваційними технологіями майбутнє української педагогіки.

Сьогодні нереально дати знання дитині на весь вік, навчити її на все життя, забезпечивши при цьому її активну професійну та життєву позиції. Тому перед будь-яким сучасним навчальним закладом стоять завдання:

- навчити виховання вчитися самостійно впродовж усього життя;
- ефективно використовувати отримані знання в практичному житті (професійному, громадському, власному);
- постійно відчувати потребу в самовираженні та самовдосконаленні.

Проект – система навчання, за якою учні здобувають знання й уміння в процесі планування й використання поступово-ускладнюваних практичних завдань.

В українському освітньому просторі освоєння методу проектів – «соціокультурного феномену» та перспективної педагогічної технології – перебуває на початковому етапі. Хоч у практиці навчання й виховання метод проектів відомий уже досить давно. Він виник ще у 20-ті роки минулого сторіччя у США. Його називали також методом проблем, і пов'язувався він з ідеями гуманістичного напрямку у філософії й освіті, розробленим американським філософом і педагогом Джоном Дьюї та його

учнем Вільямом Кілпатриком. Дж. Дьюї пропонував будувати навчання на активній основі через діяльність учня відповідно до його особистого інтересу в цьому навчанні.

Серед українських педагогів цією технологією зацікавився Григорій Ващенко. Та в радянській школі вона не прижилась. В людях представники влади бачили «сліпих» виконавців, а не творчих особистостей. Та все ж цій проблемі присвятили свої праці такі російські вчені: В. М. Шульгін, Б. В. Ігнат'єв, М. В. Крупеніна. А також українські педагоги: Г. К. Селевко, Є. С. Полат, О. Пехота А. Кікненко.

Метод проектів – педагогічна технологія, орієнтована на застосування та набуття нових знань. Частіше за все шляхом самоосвіти, тобто спрямована на досягнення результату в процесі розв'язання значущої проблеми. Головне – результат повинен бути реальним: який можна побачити, усвідомити, проаналізувати.

Щоб досягнути результату необхідно сформувати в учнів певні компетенції. Слід зауважити, що проектна діяльність дозволяє формувати не тільки навчальні та самоосвітні, а й життєві компетентності.

Компетентність - сукупність внутрішньої позиції, норм, якостей, знань, умінь, навичок та установок.

Під час роботи над проектом учні:

Навчаються:	Формують якості:
Планувати	впевненість
працювати з різними	здатність до самоосвіти
Аналізувати	Адекватність
Аргументувати	Відповідальність
Презентувати	Допитливість
Оцінювати	Зосередженість
Взаємодіяти	Толерантність

Вибір тематики проектів, залежить від багатьох чинників: інтересів та здібностей учнів, навчальної ситуації, яка склалася в групі, життєвого досвіду дітей, а також від зацікавленості професійних і творчих інтересів учителя.

Раціональне поєднання теоретичних знань та їх практичне використання в проектній технології можна сформулювати тезою: «Я знаю, навіщо мені це потрібно, де і як я зможу використати все те, що я знаю».

Завдання педагога сьогодні – відібрати зі своїх методичних надбань усе прогресивне і змінити, модернізувати, трансформувати навчальний процес так, щоб забезпечити його дослідницький, пошуковий характер. Такий підхід сприятиме розвитку мислення, розумових творчих здібностей учнів. Дитина психологічно краще готується до сприйняття невідомого, нового для неї, і це зумовлює не тільки кращі результати в

навчанні, а й сприяє формуванню її як особистості, таких моральних якостей, як цілеспрямованість, наполегливість, принциповість.

Головне завдання навчального закладу сьогодні – формування гармонійно розвиненої, активної, творчої особистості, яка буде здатна навчатися протягом усього життя, вміти застосовувати знання в певних ситуаціях.

Потрібно, щоб педагог не допускав розумового ледарства на занятті, яке В.Сухомлинський вважав «небезпекою, що морально калічить людину», щоб навчання було цікавим та ефективним для всіх дітей, а спілкування радісним і корисним. Керівник має постійно стимулювати в учнів прагнення піднятися вище того, що вже ними досягнуто, почуття власної гідності, добрий настрій, за якого працюватиметься швидше й результативніше.

Отже, перспективним шляхом розвитку освіти є впровадження особистісно-орієнтованих технологій. Серед них визначаються проектні технології, які забезпечують розвиток пізнавальних навичок учнів, умінь самостійно конструювати свої знання та орієнтуватися в інформаційному просторі, застосовувати теоретичну інформацію з навчальних предметів для розв'язання практичних завдань, розвиток критичного мислення.

Проектна технологія відображає основні завдання особистісно-орієнтованої педагогіки, а саме:

- індивідуалізацію процесу формування навчальних компетенцій учнів;
- актуалізацію особистісних знань і вмінь, наявних у кожного вихованця, та формування нових;
- диференціацію вибору власного ритму діяльності та основних способів досягнення мети;
- налагодження міжособистісних стосунків відповідно до індивідуальних потреб та можливостей;
- розвиток критичного мислення та формування самооцінки;
- формування системного самоаналізу та відкриття нових індивідуальних можливостей;
- перебування в ситуації успіху – мотиваційного складника саморозвитку особистості.

Проектна діяльність є ефективною формою поєднання теорії з практикою, можливістю продемонструвати власні вміння та індивідуальні спроможності до творчої діяльності, науково-дослідницької роботи. Проектний метод у компетентісно-спрямованій освіті – це інструмент, який створює унікальні передумови для розвитку ключових компетенцій (соціальних, полікультурних, інформаційних, комунікативних тощо) і самостійності учня в досягненні нового, стимулюючи його природну допитливість і творчий потенціал.

Проектна діяльність, за образним висловом видатного бразильського педагога Пауло Фрейре, дозволить подолати «банківську» (об'єктивну) систему освіти, коли:

- учитель вчить, а учні вчаться;
- учитель знає все, а учні — нічого;
- учитель думає, а за учнів думають;
- учитель говорить, а учні покiрно слухають;
- учитель дисциплiнує, а учні пiдкоряються;
- учитель дiє, а учні мають iлюзiю, що дiють через учителя;
- учитель визначає змiст програми, а учні (яких нiхто не питає) пристосовуються до неї;
- учитель змiшує владу знання з власною професiйною владою, яку вiн встановлює на протипагу свободi учнiв;
- учитель – суб'єкт навчального процесу, учні ж – його простi об'єкти.

Наведений перелiк характеристик переконливо свiдчить про те, що «банкiвська» модель освiти вважає людей пристосованими, керованими iстотами.

У проектнiй дiяльностi докорiнно змiнюються вiдносини мiж учителем i учнем. Сьогодні слiд якнайшвидше перевести освiту iз системи авторитарних до системи толерантних вiдносин.

Проектна дiяльнiсть допомагає молодiй людинi стати соцiально активною, шляхом власного розвитку демонструвати здатнiсть змiнювати свiт. Сила методу проектiв у тому, що це метод поєднання теорiї з практикою, що вiн пов'язує всю нашу навчальну й виховну роботу з життям, робить процес навчання вмотивованим, значущим, життєво необхідним. Однак за всiєї своєї прогресивностi проектне навчання не може бути єдиним, унiфікованим методом розвитку особистостi. Фахiвцi з великим досвiдом роботи в упровадженнi проектних технологiй стверджують, що «проектне навчання варто використовувати як доповнення до iнших видiв прямого чи непрямого навчання, як засiб прискорення росту i в особистiсному вимiрi, i в академiчному».

Умiння використовувати метод проектiв – це показник високої професiйностi i прогресивностi роботи педагога, спрямованостi педагогiчних зусиль на творчий розвиток учня. Сучасний педагог не тiльки вчить, а бiльшою мiрою спостерiгає, вiдчуває, намагається зрозумiти, як дитина вчиться. У цьому значеннi проектне навчання є цiнним як процес, пiд час якого вiдбуваються педагогiчні спостереження, формується особистiсне зростання учасникiв проекту. Проектна робота учнiв може бути успішною i якiсно покращувати ефективнiсть навчально-виховного процесу в цiлому за умови правильної координацiї та коригування її з боку керiвника. У проектнiй дiяльностi змiнюється роль педагога, вiн стає порадиником, консультантом, партнером.

Процес проектування характеризується частковою невизначенiстю та непередбачуванiстю, оскiльки є вираженням самостiйної дiяльностi учнiв. Тим бiльше, вiн потребує корекцiї та моделювання з метою запобiгання конфлiктам, хаотичностi й непослiдовностi дiй. Учні зустрiчаються з

труднощами, визначаючи основні та проміжні цілі, відбираючи інформацію, аргументуючи свій вибір, організовуючи презентацію результатів проектної роботи.

Проектне навчання не тільки спонукає до вмотивованої цілеспрямованої діяльності учнів, а й істотно змінює роль педагога в ній. Керівник стає координатором, консультантом, який переконує силою власного досвіду, мудрості, знань.

Визначаючи характерні особливості поведінки педагога в організації проектного навчання, видатний український учений Г. Ващенко зауважував, що педагог «стає місцевим громадським радником», «організатором дитячого життя. Його завдання, зокрема, в тім, щоб побудувати план роботи, дібрати проекти, цікаві для дітей та відповідно до їх сил, і утворити оточення, сприятливе для роботи, для створення культурних цінностей».

«Завдання педагога – допомогти учневі у побудові індивідуальної траєкторії освіти, яка співвідноситься із досягненнями людства і спрямована на їх примноження. Індивідуальна освітня траєкторія — це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного учня»

Проектування – нове явище в українській педагогіці, варте глибокого аналізу. Проектна технологія висуває певні вимоги до її реалізації.

Вимоги до структурування проекту

- Починати потрібно з вибору освітньої проблеми, актуальність якої відповідає навчальним інтересам та життєвим потребам учнів;
- визначення теми проекту, його типу, кількості учасників є наступними етапами організації ефективної проектної діяльності;
- педагог починає здійснювати педагогічний супровід з перших кроків роботи над проектом; він визначає можливі критерії оцінювання результатів проектних досліджень;
- важливим моментом є розподіл завдань по групах, обговорення можливих методів дослідження, пошуку інформації, творчих рішень;
- використання дослідницьких методів стимулює пошук та індивідуальну творчу ініціативу учасників проекту;
- структурування змістової частини проекту із зазначенням поетапних результатів має на меті узагальнення отриманих результатів;
- необхідним етапом виконання проектів є оформлення документальних звітів;
- підготовка захисту та презентації проектного продукту є кінцевим етапом участі учнів у проекті, що ідеально відповідає потребам поєднання «близької» і «далекої» перспектив.

5.5. Технології розвивального навчання

Найпоширенішою в роботі з дітьми молодшого шкільного віку є система розвивального навчання, розроблена науковими колективами під керівництвом російських психологів і педагогів Л. Занкова, Д. Ельконіна і В. Давидова.

Згідно з концепцією загальний розвиток тлумачився як розвиток здібностей дитини. Основним критерієм при визначенні його рівня були розвиток спостережливості, абстрактного мислення, практичних дій. Прагнучи сформуванати дидактичну систему, яка забезпечила б найвищу ефективність навчання, що є передумовою загального розвитку учнів, Л. Занков обґрунтував основні дидактичні принципи розвивального навчання, суттєво відмінні від принципів традиційної дидактики, спрямованих на успішне навчання, тобто засвоєння учнями знань, умінь, навичок. Нова система принципів зорієнтована на досягнення оптимального рівня загального розвитку дітей, що, безперечно, пов'язано з належною успішністю у навчанні.

Л. Занковим були сформульовані дидактичні принципи системи:

- *навчання на високому рівні складності*: дослідження показали, що якщо процес оволодіння знаннями у школярів відбувається без будь-яких зусиль, прокладеним шляхом, то їх розвиток повільний та в'ялий;
- *провідна роль теоретичних знань*: діти ведуть спостереження за матеріалом, при цьому педагог спрямовує їх увагу на розкриття зв'язків і залежностей у самому матеріалі. Вихованці підводяться до розуміння певних закономірностей, роблять висновки;
- *принцип усвідомлення процесу навчання*: дитині дається можливість усвідомити процес пізнання: що вона до цього знала, а що нового відкрилось;
- *розвиток всіх учнів, незалежно від рівня навчальних досягнень*: не допускається будь-який поділ учнів за успішністю, створення особливих класів, однотипних за розумовими даними учнів;
- *принцип проходження матеріалу швидким темпом*: він протилежний «тупцюванню» на місці, однотипності вправ при проходженні однієї теми. Дітей більше цікавить нове, ніж довго повторюваний знайомий матеріал.

5.6. Колективні творчі справи (КТС)

Технологія колективного творчого виховання надає можливість розвивати пізнавально-світоглядну, емоційно-вольову та дієву сфери особистості дитини.

Колективні творчі справи відрізняються одна від одної перш за все за характером спільної практичної турботи: трудової або суспільної, пізнавальної або художньо-естетичної, спортивно-оздоровчої або організаційної. Але в кожній, колективній творчій справі (КТС) вирішується багато педагогічних завдань: проходить розвиток демократичних основ життя, самостійності, ініціативи дітей,

самоврядування, активного громадянського становлення. КТС збагачує колектив і особистість соціально цінним досвідом.

Одна з головних ідей методики колективного творчого виховання - формування особистості через єдиний виховний колектив, з однаковими вимогами до старших і молодших. Творчий підхід до процесу виховання забезпечується засобами дружньої турботи (переконання, привчання, дружньої підтримки, поваги, довіри, схвалення, «секретного договору»), співдружності старших та молодших і основними виховними засобами (колективна організаторська діяльність, колективні творчі справи, творчі ігри, свята).

Стадії (етапи) організації колективної творчої діяльності:

- Етап I: попередня робота колективу або колективне цілепокладання: визначення теми, мети, завдань майбутньої діяльності, передбачення перспектив, формування в учасників переконання в суспільній значущості та необхідності майбутньої діяльності, захоплення всіх загальною справою. Відбувається обговорення: що можна зробити? Для кого? Де? Коли? Хто братиме участь? З ким? Кому бути організатором?
- Етап II: колективне планування справи: обговорення різноманітних пропозицій, варіантів плану, конкурс на кращу розробку плану, визначення оптимального для даних умов варіанту, підбір матеріалу, складання запитань-завдань, вибір ради справи. Відповідь на поставлені запитання-завдання діти шукають спочатку в мікроколективах, після цього триває загальне обговорення. Це обговорення можна назвати «збором-стартом».
- Етап III: колективна підготовка справи: розподіл доручень між учасниками, визначення завдань мікроколективам, вибори відповідальних, проведення анкетування, організація контролю за виконанням завдань. Створений спільно проект колективної творчої справи уточнюється та конкретизується спочатку радою справи, яку спрямовує керівник колективу, після цього – у мікроколективах, які самі планують виконання справи і починають роботу з метою втілення окремих частин загального задуму, враховуючи пропозиції, висловлені й обговорені на загальному зборі-старті.
- Етап IV: проведення справи: зміст і методика проведення справи залежать від її форми, мети і завдань: збір, ділова гра, конференція, диспут, ярмарок тощо.
- Етап V: колективний аналіз справи: чи була корисною? Чи був колектив дружним, організованим, доброзичливим? Чи була колективна справа проведена з фантазією та витівкою? Кому можна висловити загальну подяку? Що треба врахувати в майбутній роботі?

- Етап VI: найближча післядія: виконання рішень, прийнятих після аналізу справи. Відразу ж після підбиття підсумків слід докласти максимум зусиль до колективного втілення пропозицій, висловлених на підсумковому зборі, колективно накреслити програму наступних дій.

6. Самоосвітня діяльність педагога

**Удосконалення методичної майстерності –
це передусім самоосвіта,
особисті ваші зусилля,
спрямовані на підвищення власної культури праці
і в першу чергу культури мислення.**

В.Сухомлинський

На дитячі та юнацькі роки випадає тривалий процес освіти і багато молодих людей з полегшенням зітхають, коли приходять на виробництво після вищого навчального закладу, але навіть невелика перерва в освіті відкидає їх назад, бо диплом про вищу освіту - це тільки початок безперервної освіти.

Здатність до самоосвіти незрівнянно важливіша за своїми результатами та впливом на людину, ніж сама освіта у навчальному закладі. «Вчити самого себе» - девіз кожної особистості, але найактуальнішим він стає для педагогів, бо внаслідок їхньої наближеності до молодого покоління здійснюється безпосередній вплив на розвиток особистості дитини. Особистісно-орієнтована самоосвіта педагога забезпечує підвищення педагогічної майстерності, а в результаті - безперервний саморозвиток особистості самого педагога і його вплив на розвиток особистості учня.

В.О. Сухомлинський вважав, що джерелом і рушійною силою самоосвітньої діяльності педагога є потреба в знаннях: **«Знати більше, ніж я знаю сьогодні»**. Вчений зазначав, що суттєвими причинами, які породжують цю потребу, є вимоги, які висувають до педагога керівники навчального закладу, колеги по роботі, батьки, а особливо учні. Неодноразово В.О. Сухомлинський наголошував: **«Учень повинен бачити в учителіві розумну, знаючу, думаючу, закохану в знання людину»**. Чим глибші знання, чим ширший кругозір, ширша всебічна наукова освіченість педагога, тим більшою мірою він не тільки вчитель, а й вихователь».

Видатний педагог був переконаний, що самоосвітня діяльність педагога має починатися із самопізнання. Вчитель повинен вивчити себе як особистість, порівняти себе з іншими, спостерігати за собою ніби збоку. Він стверджував, що девіз самопізнання добре виражений у словах Ф.М. Достоєвського: **«Знайди себе в собі, підкори себе собі, оволодій собою!»**. Виховання почуттів, дисциплінування думки й волі, вироблення й урівноваження характеру - все це людина повинна робити

сама, пізнаючи себе й оволодіваючи собою. Кожен педагог визначає чотири компоненти власного «Я»:

- «актуальне Я» - яким себе бачить на даний час;
- «ретроспективне Я» - яким він себе бачить та оцінює стосовно початкових етапів своєї праці;
- «ідеальне Я» - яким педагог хотів би бути;
- «рефлексивне Я» - як, з погляду педагога, його розглядають і оцінюють керівники навчального закладу, колеги, учні та батьки.

Центральним елементом професійної свідомості педагога є «актуальне Я», яке ґрунтується на трьох наступних. Стосовно «рефлекторного Я» існує система критеріїв оцінювання особистого професійного досвіду та досягнень. «Ідеальне Я» пропонує перспективу особистості та обумовлює саморозвиток у професійній сфері. «Рефлексивне Я» виступає шкалою середовища у професійній діяльності й забезпечує об'єктивність самооцінки.

Отже, самоосвіта - це усвідомлена потреба в постійному вдосконаленні своєї професійної діяльності з акцентом на її соціалізацію, на створення умов для розвитку особистісно і соціально значущих якостей особистості вчителя та особистості кожного учня.

За словами К.Ушинського «Вчитель живе доти, доки вчиться; як тільки він перестає вчитися, в ньому вмирає вчитель». Самоосвітня діяльність педагога веде до його творчості. В. Сухомлинський писав: «Я знаю представників багатьох спеціальностей, але не має - я в цьому переконаний - людей більш допитливих, невгамовних, більш одержимих думками про творчість, як педагоги».

Професійна самоосвіта педагога - свідомо діяльність з удосконалення своєї особистості як фахівця: адаптування своїх індивідуально неповторних якостей до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності та неперервне вдосконалення якостей своєї особистості.

Удосконалення рівня професійної самоосвіти - один з основних напрямків реформування системи освіти.

Виходячи з цього, головними завданнями післядипломної педагогічної освіти та методичних служб стали питання стимулювання самоосвіти і саморозвитку педагогічних кадрів та надання своєчасної методичної допомоги у даному напрямку.

Таким чином, основною формою удосконалення рівня професійної компетентності педагога є професійне самовдосконалення шляхом цілеспрямованої самоосвітньої діяльності.

Сучасна педагогіка має потребу у висококваліфікованих спеціалістах, які здатні творчо підходити до організації навчально-виховного процесу та досягати високих якісних результатів.

Виходячи із вищесказаного, можна зробити висновок, що виникає потреба у досконалії організації та управлінні самоосвітньою діяльністю педагогів.

Тому однією із задач післядипломної освіти педагогів є удосконалення роботи у міжкурсовий період за темою самоосвітньої діяльності шляхом стимулювання самоосвіти, саморозвитку та пошуку шляхів самореалізації особистості педагогів. Педагогічні працівники повинні бути здатні до безупинного самовдосконалення, орієнтованого на відповідність динаміці дійсності.

Завдання удосконалення професійної компетентності педагогічних кадрів, підвищення їх наукового та загальнокультурного рівня вирішуються через систему методичної роботи. У створенні особистісно-орієнтованої системи професійного зростання вагому роль відіграє організація самоосвітньої діяльності. Завдяки моніторингу особистої педагогічної діяльності йде накопичення інформації про рівень якості самоосвіти педагога. Таким чином, у кожного педагога з'являється можливість прогнозувати та моделювати особистий розвиток, забезпечуючи безперервне професійне зростання.

Самоосвіта вчителя є основною формою підвищення педагогічної компетентності, яка складається з удосконалення знань та узагальнення педагогічного досвіду шляхом цілеспрямованої самоосвітньої роботи. Самоосвіта здійснюється індивідуально або колективно. Суто індивідуально її може виконувати високорозвинена особистість, діяльність якої продуктивна і творча.

Обравши центральну тему, над якою працюватиме педагог у між атестаційний період, необхідно правильно визначити **основні етапи опрацювання теми самоосвіти:**

- I етап: пов'язаний із перспективним та річним плануванням.
- II етап: полягає в знаходженні та опрацюванні літератури та матеріалів передового досвіду. Це – теоретичний етап вивчення проблеми.
- III етап: аналітичний. Усе прочитане та опрацьоване необхідно проаналізувати, пропустити крізь призму свого бачення розв'язання проблеми, спланувати перші кроки практичного застосування. Зазвичай, II і III етапи об'єднують.
- IV етап: практичне застосування набутих знань. Це – практичний етап роботи.
- V етап: оцінка досягнень педагога.

У педагогічній літературі існують основні принципи самоосвіти педагога:

1. принцип цілісності (системність самоосвітньої діяльності).
2. принцип діяльності (практична спрямованість роботи).
3. принцип мобільності (відповідність змісту самоосвіти рівню професійної компетентності).

4. принцип самореалізації (впровадження в життя своїх можливостей та здібностей).
5. принцип самореалізації (здатність особистості раціонально організувати свою діяльність).

Самоосвітню діяльність педагога потрібно розглядати, як сукупність декількох «само»:

- самооцінка – вміння оцінювати свої можливості;
- самооблік – вміння брати до уваги наявність своїх якостей;
- самовизначення – вміння вибрати своє місце в житті, в суспільстві, усвідомити свої інтереси;
- самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце та діяльність;
- самореалізація - реалізація особистістю своїх можливостей;
- самокритичність – вміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи;
- самоконтроль – здатність контролювати свою діяльність;
- саморозвиток – результат самоосвіти.

Шляхом досконалої організації самоосвітньої діяльності постійно удосконалюється професійна майстерність вчителя і, як наслідок, формується авторитет педагога серед учнів, батьків, колег. Творчо працюючий педагог сам створює свій особистий імідж.

Основні компоненти самоосвітньої діяльності педагога

1. Стартовий інтелектуальний потенціал – це певний обсяг знань, умінь та навичок, набутих педагогом. Знання – фундамент пізнавальної діяльності. При постійному саморозвитку удосконалюється рівень інтелектуальної компетентності педагога, а саме:
  - стан науково-теоретичної підготовки;
  - стан психолого-педагогічної підготовки;
  - стан методичної підготовки;
  - стан технологічної підготовки.
2. Мотиви формування безперервної самоосвіти. Під мотивацією розуміють сукупність внутрішніх та зовнішніх сил, які збуджують педагога до діяльності та надають їй певного значення. Серед мотивів найчастіше зустрічаються:
  - прагнення до постійного самовдосконалення;
  - прагнення до самовираження ;
  - прагнення самореалізації та самоствердження особистості;
  - професійне зростання;
  - розширення кругозору;
  - підвищення рівня розвитку усіх видів компетентностей;
  - наявність пізнавальної зацікавленості;

- створення позитивного іміджу серед учнів, батьків, колег;
- підвищення кваліфікаційної категорії під час атестації;
- отримання нагород;
- підвищення особистісного рейтингу на різних рівнях підпорядкування.

Психологи виділяють в структурі мотивації такі компоненти:

- самосвідомість,
- самовиховання,
- самонавчання.

3. Навички самостійного оволодіння знаннями – це навички, набуті людиною на підставі власних психофізіологічних особливостей та удосконалені у процесі життєдіяльності:

- читання;
- слухання;
- спостереження;
- експеримент.

4. Уміння розумової діяльності:

- чуттєве пізнання;
- техніка мислення;
- вибір проблем та шляхів рішення.

5. Уміння самоорганізації пізнавальної діяльності – це вибір джерел пізнання:

- вибір форм самоосвіти;
- планування;
- організація робочого місця; самоорганізація; самоаналіз.

7. Портфоліо, як засіб самоорганізації та саморозвитку педагога

Оцінити знання, уміння, досвід роботи керівника гуртка допомагає портфоліо: портфоліо досягнень, портфоліо тематичний, портфоліо-презентація, портфоліо комплексний.

Портфоліо може мати наступну структуру:

- *персональний блок* (розділ, у якому можуть бути розміщені фотографії, резюме, досвід роботи, супроводжувальні листи, інформація про автора, короткий зміст портфоліо);
- *професійна діяльність* (розділ, де зібрані матеріали діагностування, атестації, курсової підготовки, посвідчення, дипломи про освіту, інформацію про заклади, де автор навчався);
- *робочі матеріали* (розділ, у якому автор портфоліо формує банк ідей, створює перспективні плани: програму діяльності, есе, роздуми, збирає корисну інформацію з Інтернету, літератури, вислови філософів, педагогів тощо);
- *досягнення, офіційні документи* (розділ, де збираються документи, які підтверджують ефективність діяльності: дипломи, сертифікати, грамоти, подяки тощо).

План портфоліо досягнень керівника гуртка

1. *Титульний аркуш* – назва позашкільного закладу, назва гуртка та прізвище, ім'я, по батькові керівника гуртка.

2. *Візитна карта керівника гуртка* містить паспортні дані, адреси та телефони для контакту, педагогічна проблема, над якою працює педагог.

3. *Матеріали методичного супроводу* (програма гуртка; розробка тестового контролю знань гуртківців; методичні розробки, посібники тощо).

4. *Інформація про засоби навчання*: перелік відеофільмів, діапозитивів, навчальних фільмів, таблиць, роздаткового матеріалу, що використовується під час проведення занять, мультимедійні розробки занять, які виконували учні.

5. *Особливості організації роботи з гуртківцями* (перелік необхідного обладнання; результативність участі гуртківців у конкурсах районного, обласного, всеукраїнського та міжнародного рівнів тощо).

6. *Матеріали про участь у методичних заходах* (виступи на засіданнях методичного об'єднання, семінарах

8. Профорієнтаційна робота керівника гуртка

Існує ствердження: «Щастя – це коли вранці відчуваєш бажання йти на роботу». Дуже просто, правда? Але лише на перший погляд, адже не рідко буває, коли люди обирають не ту професію, яка б відповідала рисам їхнього характеру, прагненням душі. Тож дуже важливо своєчасно допомогти молоді знайти свою професійну стежину – справу свого життя.

Проблема вибору професії завжди була актуальною і тим більше, залишається такою в сучасних умовах. Яку професію обрати – одне з головних завдань у житті кожної людини. З причини незнання правил вибору професії, ситуації на ринку праці, відсутності практичного досвіду професійної діяльності близько 40% молодих людей обирають професію, яка не відповідає їх інтересам, нахилам та вподобанням. Особливо значущою є проблема набуття учнями адекватних знань про певний рід професійної діяльності, власні можливості оволодіння нею.

Проблема підготовки учнів до свідомого вибору професії стає особливо актуальною тому, що орієнтація на певну професійну діяльність, свідомий вибір свого життєвого шляху є невід'ємною складовою всього навчально-виховного процесу в навчальному закладі. При цьому на перший план виступає інформаційно-консультативна діяльність та залучення учнів до практичної роботи по виявленню й розвитку індивідуальних схильностей та інтересів особистості.

Отже, професійна орієнтація в умовах соціально-економічних змін набуває нової якості. Вона є не тільки одним з компонентів освіти, але й пріоритетною метою всього навчально-виховного процесу.

Питання профорієнтації знайшли висвітлення у працях В.І.Лозової, Е.А.Климова, Н.В.Кузьміної, С.Г.Карпенчука та ін. Аналіз психолого-педагогічної літератури і власний досвід доводять, що практично майже всі проблеми орієнтації учнів можна вирішити на психопрофілактичному та професійно-консультаційному рівнях.

У розв'язанні цього важливого завдання чільне місце займає проблема професійної орієнтації як системи психолого-педагогічних, медичних та соціальних заходів, спрямованих на надання допомоги кожному учневі у свідомому виборі професії.

Для того, щоб в процесі профорієнтаційної роботи більш-менш точно виявити нахили та здібності учнів, найбільш професійно придатних до оволодіння професіями, необхідно ретельно вивчити їхні індивідуальні особливості.

Як показує досвід практичної діяльності, виявленню та формуванню в школярів стійких професійних інтересів, здібностей і можливостей сприяє різноманітна за формами, багата за змістом навчально-виховна робота, яка здійснюється керівником гуртка в тісній співдружності з класними керівниками, батьками учнів. При цьому великий вплив на формування інтересів школярів, розвиток їх професійної спрямованості має така виховна діяльність, яка об'єднує трудову й пізнавальну активність особистості, вимагає від учня не тільки зовнішнього спостереження, розумового сприйняття й усвідомлення особливостей певної професії, але й активної проби сил у відповідних видах діяльності.

Зміст і етапи профорієнтаційної роботи

Профорієнтаційна робота умовно поділяється на два періоди: допрофесійний і професійний, які включають ряд етапів. На кожному з етапів реалізуються практично всі компоненти професійної орієнтації (інформація, діагностика, консультація, відбір, виховання, розвиток, адаптація). Специфіка етапів визначається в першу чергу віком індивідів і особливостями навчальних закладів та установ.

Допрофесійний період включає початковий (пропедевтичний), розвідувально-пошуковий і базовий (визначальний) етапи:

1. початковий (пропедевтичний) етап: дошкільний вік, 1-4 класи. Передбачає ознайомлення дітей з деякими професіями; формування поваги до працівників, емоційно-забарвленого позитивного відношення до різних видів трудової та професійної діяльності, інтересу до пізнання своєї особистості; діагностику задатків, створення умов для реалізації здібностей дітей, проведення консультацій з батьками відносно їх розвитку; формування початкових загально-трудова уміння та навичок, здатності до взаємодії з іншими в процесі діяльності, виховання загальної культури праці шляхом залучення до посильних видів трудової діяльності посильних видів трудової діяльності.

Результат - сформоване відношення до себе, суспільства і професійної діяльності.

2. Розвідувально-пошуковий етап: 5-7 класи. Передбачає: формування ціннісних орієнтацій, мотивації самопізнання, установки на власну активність у професійному самовизначенні та оволодінні професійною діяльністю; систематичне ознайомлення з поширеними професіями; формування умінь самооцінки, самоаналізу з метою усвідомлення власної професійної спрямованості; консультування відносно вибору профілю подальшої освіти та трудової діяльності; створення умов для розвитку здібностей в різних видах трудової (та наближеної до професійної) діяльності; формування загальнотрудових умінь. Результат - вибір напрямку (профілю) продовження освіти в старших класах та сфери самореалізації.
3. Базовий (визначальний) етап: 8-9 (8-11) класи. Передбачає: вивчення наукових основ вибору професії (класифікаційних ознак професій, їх вимог до людини, основних професійно-важливих якостей, правил вибору професії); оволодіння методиками самопізнання, самооцінки, розвитку індивідуальних професійно-важливих якостей; формування умінь співставляти вимоги професій з власними можливостями та кон'юктурою ринку праці; створення умов для професійної проби в різних видах професійної (чи наближеної до професійної) діяльності; консультування відносно вибору професії та навчального закладу. Результат - сформованість особистісно-значимого змісту вибору професії, стійкої професійної спрямованості (професійних намірів, планів оволодіння професією, професійної перспективи).

Професійний період включає етапи професійного навчання та адаптаційний

1. Етап професійного навчання: професійний навчальний заклад (10-11 класи, при наявності професійної підготовки). Передбачає: оволодіння професійними знаннями, уміннями, навичками; адаптацію до навчального закладу і нового соціального статусу; формування професійної мобільності, готовності до продовження професійної освіти і самовдосконалення, професійних інтересів; розвиток професійно важливих якостей; уточнення подальших професійних планів і професійної перспективи. Результат – конкурентоспроможний спеціаліст на ринку праці, готовий до активної професійної діяльності.
2. Адаптаційний етап: професійна діяльність. Передбачає: створення умов для професійного зростання, повноцінної самореалізації особистості в професійній діяльності; адаптацію до трудового колективу, професії і нового соціального статусу; формування психологічної готовності до зміни професії та переорієнтації на

нову діяльність. Результат – повноцінна реалізація можливостей особистості в професійній діяльності.

9. Психолого-педагогічні умови роботи з обдарованими дітьми

Обдарована дитина – це дитина, яка відрізняється яскравими, інколи видатними досягненнями.

Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється серед своїх колег яскраво вираженими успіхами в досягненні результатів на якісно вищому рівні, при цьому важливо мати на увазі, що йдеться не про окремі, випадкові успіхи, а про систематичні, які взагалі притаманні певній діяльності цієї дитини. А коли результати її діяльності будуть ще й оригінальними, то можна говорити саме про творчу обдарованість...

Категорії обдарованих дітей:

1. учні з ранньою розумовою реалізацією;
2. учні з прискореним розумовим розвитком;
3. учні з окремими ознаками нестандартних здібностей.

Учні з ранньою розумовою реалізацією – це учні, у яких за звичайного рівня інтелекту спостерігається особливе «тяжіння», інтерес до якогось окремого навчального предмета (до якоїсь галузі науки чи техніки). Такий учень значно випереджає ровесників легкістю засвоєння специфіки матеріалу.

Учні з прискореним розумовим розвитком – це учні, які за однакових умов різко виділяються високим рівнем інтелекту, особливо вони бувають помітні в молодших класах. За даними психологів, прискорений розвиток інтелекту завжди пов'язаний з великою розумовою активністю та пізнавальною потребою.

Учні з окремими ознаками нестандартних здібностей не виділяються розумовими особливостями, не випереджають ровесників у загальному розвитку інтелекту та не виявляють яскравих успіхів з того чи іншого навчального предмета, але вирізняються особливими якостями окремих психологічних процесів (надзвичайна пам'ять на які-небудь об'єкти, багатство уяви або здатність до спостереження).

Характерні особливості обдарованих дітей:

- мають добру пам'ять, добре розвинуте абстрактне мислення;
- як правило, дуже активні й завжди чимось зайняті;
- ставлять високі вимоги до себе, боляче сприймають суспільну несправедливість, у них гостро розвинуте почуття справедливості;
- наполегливі в досягненні результату в галузі, яка їх цікавить;
- для них характерний творчий пошук;
- хочуть навчатися і досягають у навчанні успіхів, що дає їм задоволення;
- завдяки численним умінням (класифікувати, категоризувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, планувати і прогнозувати, робити висновки) здатні краще за інших займатися

- самостійною діяльністю, особливо в галузі літератури, математики, проведенні дослідів, фенологічних спостережень;
- уміють фантазувати, критично оцінювати навколишню дійсність і прагнуть зрозуміти суть речей і явищ;
  - ставлять багато запитань і зацікавлені в позитивних відповідях на них;
  - заняття для них дуже цікаві тоді, коли використовується дослідницький метод;
  - виявляють інтерес до читання, мають великий словниковий запас;
  - із задоволенням виконують складні й довготривалі завдання;
  - завдяки частому звертанню до засобів масової інформації, уміють швидко виділяти найзначущі відомості, самостійно знайти важливі джерела інформації;
  - порівняно зі своїми ровесниками краще вміють розкривати взаємозв'язки між явищами і сутністю, індуктивно і дедуктивно мислити, здійснювати логічні операції; чимало з них ставлять перед собою завдання, виконання яких потребує багато часу;
  - їм притаманне почуття гумору, вони мають добре здоров'я, життєрадісні, хоча зрідка зустрічаються зі слабким здоров'ям;
  - у них перебільшене почуття страху, емоційна залежність, емоційна незбалансованість порівняно з їхніми однолітками.

Розрізняють шість царин обдарованості дітей

Інтелектуальна царина. Обдарована дитина вирізняється доброю пам'яттю, жвавим мисленням, допитливістю, добре розв'язує різні задачі, зв'язано викладає свої думки, може мати здібності до практичного застосування знань.

Царина академічних досягнень. Це успіхи з читання, математики, природознавства та інших навчальних предметів.

Творчість (креативність). Дитина дуже допитлива, виявляє незалежність і оригінальність мислення, висловлює оригінальні ідеї.

Спілкування. Добре пристосовується до нових ситуацій, легко спілкується з дорослими та дітьми, виявляє лідерство в іграх і заняттях з дітьми, ініціативна, бере на себе відповідальність за свої дії.

Царина художньої діяльності. Дитина виявляє великий інтерес до візуальної інформації, захоплюється художніми заняттями, її роботи вирізняються оригінальністю. Виявляє інтерес до музики, легко відтворює мелодію. Із задоволенням співає, намагається створювати музику.

Рухова царина. Тонка і точна моторика, чітка зорово-моторна координація, широкий діапазон рухів, добре володіє тілом, високий рівень розвитку основних рухових навичок.

11 кроків до навчання обдарованих дітей у звичайній групі

1. Спочатку з'ясуйте, що діти вже знають.
2. Довіртеся тому, що вони вже вивчили і в чому мають успіхи.

3. Не змушуйте їх виконувати ту роботу, над якою працює вся група.
4. Пропонуйте дітям займатися альтернативною пізнавальною діяльністю замість того, щоб виконувати різні тренувальні вправи. Дайте змогу їм реалізувати комплексні та абстрактні ідеї.
5. Виявіть їхні інтереси та організуйте подальшу роботу дітей навколо цих інтересів.
6. Надайте учням деяку свободу вибору заняття під час заняття за рахунок «викупленого» часу
7. Дозвольте їм навчатися швидше, ніж їхні однолітки.
8. Уникайте читання нотацій дітям та інших методів, які педагоги люблять використовувати в критичних ситуаціях.
9. Допоможіть дітям знайти таких самих однолітків, як і вони.
10. Надихайте їх до постійного пошуку та вибору діяльності.
11. Давайте дітям можливість реалізувати свої ідеї та оцінювати свою роботу.

Методи навчання обдарованих дітей мають відповідати:

- своїм основним завданням – наданню допомоги обдарованим дітям в отриманні знань;
- рівню інтелектуального та соціального розвитку дитини, різним вимогам і можливостям, аби виявляти основний та послідовний варіанти розвитку здібностей дитини.

Творчі методи під час навчання спрямовані на:

- визнання раніше невизнаних або невикористаних можливостей;
- повагу до бажання дітей самостійно працювати;
- уміння стримуватися від втручання у процес творчої діяльності;
- надання дитині свободи вибору;
- індивідуалізацію навчальної програми залежно від особливостей учня;
- створення умов для конкретного втілення творчої ідеї;
- заохочення роботи над проектами, пропозиціями самих учнів;
- уникання будь-якого тиску на дітей;
- підкреслення позитивного значення індивідуальних відмінностей;
- схвалення результатів діяльності дітей;
- надання можливості загального внеску в роботу групи;
- повагу до потенційних можливостей учнів, які мають низький рівень навчальних досягнень;
- демонстрацію ентузіазму;
- надання авторитетної допомоги дітям, які висловлюють іншу думку;
- організацію безпосереднього спілкування звичайних дітей із обдарованими;
- отримання максимальної користі від захоплення дітей;
- терпимість (хоча б тимчасову) до безладдя;
- уміння переконувати та пропагувати;

- здібність до самоаналізу.

Педагог, який навчає обдарованих дітей повинен:

1. Бути доброзичливим і чуйним
2. Знати психологічні особливості обдарованих дітей, розуміти їхні потреби та інтереси.
3. Мати досвід роботи в закладах для дітей (зокрема й з власними дітьми).
4. Мати високий рівень інтелектуального розвитку.
5. Бути готовим до виконання найрізноманітніших обов'язків, пов'язаних із навчанням обдарованих дітей.
6. Володіти почуттям гумору (але без нахилу до висміювання).
7. Бути самокритичним, готовим до перегляду своїх поглядів і постійного самовдосконалення.
8. Мати творчий особистий світогляд.
9. Мати добре здоров'я і високу життєздатність.
10. Мати спеціальну та після вузівську підготовку до роботи з обдарованими дітьми й бути готовим до подальшого оволодіння спеціальними знаннями.

Критерії, що мотивують організацію навчально-виховного процесу в роботі з обдарованими дітьми

Обдаровані діти намагаються в процесі навчальної діяльності набути нових знань. Високі вимоги, які дають шанс на подальший розвиток, приймаються більш охоче, ніж занижені.

Обдаровані діти боляче переносять зміни в їх навчальній діяльності в групі, коли вони проводяться без їхнього відома, без урахування їхньої думки.

Обдаровані діти гостро реагують, якщо їх старання призводять до того, що їх ще більше завантажують.

Кожній обдарованій дитині треба надавати інформацію про якість особистої праці. Причому вона повинна бути оперативною, щоб учень міг внести корективи у свої дії.

Успіх без визнання призводить до розчарування.

Кожна обдарована дитина хоче показати, на що вона здібна.

Кожна обдарована дитина прагне до успіху – це реалізовані цілі. В досягнення цих цілей вона вкладає багато особистої енергії.

10.Родинне та суспільне виховання

Сім'я - перше джерело, з якого починається велика ріка почуттів і переконань.

В. О. Сухомлинський

Сім'я, родина - найвища цінність на Землі, яка робить життя кожної людини щасливим, повноцінним, плідним. Сім'я - це особливого роду колектив, який грає у вихованні основну, довгострокову і найважливішу роль. Довіра і страх, впевненість і боязкість, спокій і тривога, сердечність

і теплота у спілкуванні на противагу відчуженню та холодності - всі ці якості набувається в сім'ї.

Сімейне виховання - загальна назва для процесів впливу на дітей з боку батьків та інших членів сім'ї з метою досягнення бажаних результатів.

Ширшим за сім'ю виховним середовищем є родина (подружжя та інші близькі родичі, які живуть разом).

Родина є основою держави. Родина, рід, родовід, народ – поняття, що розкривають моральну й духовну сутність, природну послідовність основних етапів формування людини. Від роду до народу, нації – такий природний шлях розвитку кожної дитини, формування її національної свідомості і громадянської зрілості.

Родинне виховання – перша природна і постійно діюча ланка виховання. Без докорінного поліпшення родинного виховання не можна домогтися значних змін у подальшому громадянському вихованні підростаючих поколінь. У сім'ї закладається духовна основа особистості, її мораль, самобутність національного світовідчуття і світорозуміння.

Родинне виховання – це перевірений віками досвід національного виховання дітей у сім'ї. Воно є джерелом формування світогляду, національного духу, високої моральності, трудової підготовки, громадянського змужніння, глибоких людських почуттів, любові до матері, батька, бабусі і дідуся, роду і народу, пошани до рідної мови, історії, культури.

Завдання родинно-сімейного виховання:

- виховання фізично і морально здорової дитини, забезпечення необхідних екосоціальних умов для повної реалізації можливостей розвитку дитини (генотипу);
- створення атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, умов для розвитку почуттів і сприймань дитини, її самореалізації;
- засвоєння моральних цінностей, ідеалів, культурних традицій, етичних норм взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні, виховання культури поведінки, правдивості, справедливості, гідності, честі, людяності, здатності виявляти турботу про молодших, милосердя до слабших і людей похилого віку;
- залучення дітей до чарівного світу знань, вивчення народних казок, пісень, прислів'їв, приказок, дум, тощо;
- включення дитини до спільної з дорослими діяльності, розвиток творчої працелюбності, спрямування її зусиль на турботу про навколишнє середовище; виховання дітей цивілізованими господарями та підготовка їх до життя в умовах ринкових відносин;
- формування естетичних смаків і почуттів, уміння розрізняти красиве і потворне в мистецтві і житті, поважати прекрасне в

учинках людей; забезпечення умов для їхньої творчої практичної діяльності;

- забезпечення духовної єдності поколінь, збереження родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення родоvodu, прилучення дітей до народних традицій, звичаїв, обрядів, виховання в них національної свідомості і самосвідомості.

Перспективним для новітнього родинного виховання є відродження традиційного високого статусу української родини, її авторитету, подружньої вірності, любові до дітей і обов'язку щодо їх виховання, поваги до батьків, піднесення ролі подружжя у створенні, зміцненні, збереженні й розквіті сім'ї, забезпечення на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя. Честь родини, єдність, наступність, спадкоємність поколінь, родинна і подружня злагода - пріоритети родинного виховання.

Соціальне, сімейне і шкільне виховання здійснюється у нерозривній єдності. Визначальна роль сім'ї обумовлена її глибоким впливом на весь комплекс фізичного і духовного життя людини. Родина для дитини є одночасно і середовищем проживання, і середовищем виховання. Сім'я відображає навчальний заклад, засоби масової інформації, громадські організації, трудові колективи, друзів, вплив літератури і мистецтва. Це дозволило педагогам вивести досить певну залежність успішності формування особистості. Обумовлюється вона, перш за все, родиною. Чим краще сім'я і чим краще впливає вона на виховання, тим вище результати фізичного, морального, трудового виховання особистості. Актуальність дослідження полягає в тому, що наразі залишається дуже хвилюючим питання для української освіти: завдання, зміст і методика виховання дітей, шляхи підвищення педагогічних знань батьків, види й методи роботи з батьками учнів, роль навчального закладу, громадських організацій у виховному процесі.

Педагогічне середовище розвитку дитини створюється в процесі сімейного виховання та залежить від типу сім'ї. Сучасні сім'ї різноманітні, і від того, в якій саме живе дитина, залежить, яким змістом наповнюється процес формування її особистості. Умовно сім'ї поділяють на благополучні та неблагополучні. Розуміння цього педагогами сприяє поглибленню зв'язків з нею, пошуку можливостей щодо корекції сімейного виховання, підвищення педагогічної культури батьків, захисту дитини від несприятливого впливу неблагополучної сім'ї. Розуміння та врахування особливостей сучасної сім'ї педагогами і батьками сприяють реалізації її виховних можливостей.

Необхідною умовою правильного виховання дітей є тісний контакт між сім'єю і навчальним закладом, взаєморозуміння і взаємоповага між педагогами і батьками. Якщо батьки поважають педагога і прислухаються до його порад, діти краще вчаться, старанно виконують свої обов'язки. Таких дітей легше виховувати і батькам, і педагогам.

Діти проводять у школі до 6 годин у напруженій праці. Праця в колективі ставить дітей у складні взаємини з товаришами і вчителями. На заняттях гуртків діти мають можливість покращити взаємини з товаришами, проявити свої внутрішні якості, старанність, правдивість, уміння жити в колективі, ділитися з товаришами, відповідати за доручену справу.

Форми роботи педагога з батьками учнів

Тісний взаємозв'язок навчального закладу та сім'ї може розвиватися завдяки педагогічній освіті батьків і залученню їх до виховної роботи.

Важливе місце у виховній роботі мають зайняти трудові, моральні, естетичні та інші народні звичаї і традиції. Святкування дат народного календаря, що включає дати і події, які мають як вселюдський, так і національний характер: День пам'яті (проводі) померлих людей, загиблих воїнів, День перемоги, День матері, Новий рік, Різдво, Великдень, Вербна неділя, Трійця, Івана Купала, Свято зажинок і обжинок, Свято знань, День сім'ї та Національної незалежності. Дати родинного календаря: день родини, дні народження. Ці заходи сприятимуть єдності поколінь, міцності родини, засвоєнню кращих традицій українського народу, зростанню національної свідомості, самоповаги і поваги до інших народів.

Залучення батьків до організації тематичних виставок, спортивних змагань, де приймають участь всі учасники навчально-виховного процесу. Тематика може бути різноманітна.

Батьківські збори. Традиційна форма роботи.

Консультації батькам. Вчителі надають конкретні рекомендації, порад з актуальних для батьків питань.

Жодна дитина не є безнадійною. Ми повинні бути свідомими впливу, який маємо на наших вихованців, та прикладу, який даємо їм своєю постановою та поведінкою

Макаренко зазначав: «Виховання є процес соціальний... Виховує все: люди, речі, явища, але перш за все і більше всього – люди. З них на першому місці – батьки і педагоги». Лише у співпраці з батьками можна досягти поставленої виховної мети - виховання особистості, творчої та здорової людини.

Сімейне виховання, взаємодія батьків з навчальним закладом є досить складним багатокomпонентним явищем. Велике місце у правильній взаємодії у спільному виховному процесі займає саме навчальний заклад та розроблені методи взаємодії. Також успіх сімейного виховання значною мірою залежить від організації домашнього побуту, традицій сімейного життя. Провідну роль у сімейному вихованні відіграє мати. Саме вона найсильніше впливає на дітей, особливо в сфері духовно-морального виховання. Діти, які виростають без материнського тепла і ласки, похмурі, як правило, замкнені, злостиві, вперті. Не меншим є й вплив батька, особливо коли

Йдеться про виховання хлопчиків. Проте виконати свої виховні функції батько і мати можуть лише за умови, що вони є справжнім авторитетом для дітей.

Позашкільні заклади мають можливість залучати до виховної роботи з учнями їх батьків, адже серед них є люди різних спеціальностей. Батьки можуть брати участь у проведенні з учнями екскурсій, обладнанні закладу, допомоги в профорієнтаційній роботі, у керівництві роботою учнівських бригад з ремонту обладнання приладів і наочності.

Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей.

Духовно-моральне виховання передбачає формування у дітей високої духовності та моральної чистоти. Складність цього завдання в тому, що воно вирішується, як правило, через добре поставлене в духовно-моральному аспекті життя сім'ї, суспільного ладу, вчинки людей, приклад батьків.

11. Національно-патріотичне виховання

Важливим у національно-патріотичному вихованні є і формування патріотичної самосвідомості, яка проявляється у ставленні особистості до своєї нації, зацікавленні і повазі до історії українського народу, його традицій та звичаїв, шанобливому ставленні до національної спадщини народу, прагненні примножити його славу історію та традиції.

Патріотизм є багатоаспектним поняттям, фундаментальною духовно-моральною якістю, світоглядною і психологічною характеристикою особистості, духовно-моральним принципом її життєдіяльності. Він базується на системі знань, почуттів, понять, переконань, діяльності і визначає ставлення людини до себе, своєї родини, свого народу й Батьківщини, їх історії і духовно-культурних надбань, готовність до праці в ім'я процвітання народу і країни. У соціально-психологічному контексті патріотизм є певною позицією особистості стосовно себе, свого народу і держави, яка інтегровано відображається у свідомості, самовизнанні і діяльно-практичній діяльності.

У патріотичному вихованні важливо правильно пов'язувати минуле і сучасне нашої країни, утверджуючи наступність кращих традицій поколінь. Якщо молодь буде відчувати зв'язок часу, минулого і майбутнього, зв'язок своїх особистих інтересів з інтересами Вітчизни, якщо буде сприймати все краще, що створене попередніми поколіннями, і прогресивне, що принесла свобода, то краще вона буде уявляти свою роль у здійсненні завдань розбудови України, то вищим буде ступінь її усвідомлення патріотичної відповідальності.

Національно-патріотичне виховання повинно бути спрямовано на формування:

- наукових знань, які розкривають основи національно-патріотичного виховання учнів;
- любові до своєї Батьківщини, свого народу;
- гордості за героїчну історію своєї Вітчизни;
- шанобливого ставлення до історичного минулого українського народу, його мови, традицій, звичаїв та обрядів;
- прагнення до підвищення добробуту та авторитету свого народу, держави;
- вироблення активної життєвої позиції і готовності проводити активну роботу щодо забезпечення законності і правопорядку в суспільстві, захисту конституційних прав і свобод громадян;
- взаєморозуміння та поваги до інших націй і народів.

Як засвідчує практика, національно-патріотичне є ефективним, якщо у навчальному закладі забезпечується: систематичність засвоєння культурно-історичних, морально-духовних, естетичних знань і цінностей, глибоке пізнання учнями національних традицій, звичаїв, обрядів, оволодіння кращими світовими духовними і культурними цінностями.

У зв'язку з цим варто привернути увагу до «Концепції національно-патріотичного виховання молоді».

Мета Концепції національно-патріотичного виховання полягає у створенні методологічних засад для системної і цілеспрямованої діяльності органів державної влади і громадськості щодо виховання молодшої людини – патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, виявляти національну гідність, знати і цивілізовано відстоювати свої громадянські права та виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій української національної культури.

Згідно з нею, ідеалом виховання виступає різнобічно та гармонійно розвинений національно свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку та самовдосконалення.

Національно-патріотичне виховання формується на прикладах історії становлення Української державності, українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури і спорту.

Серйозною перешкодою національно-патріотичному вихованню є складна соціально-економічна ситуація в Україні, яка призвела до небаченого майнового розшарування суспільства, шахрайства, рейдерства, зростання злочинності, породила розчарування частини

людей, особливо молоді, спровокувала або стимулювала масовий виїзд громадян на заробітки в зарубіжні країни.

Формами роботи з питань національно-патріотичного виховання в навчальному закладі можуть бути:

- відзначення державних свят як способу піднесення національно-патріотичних почуттів учнів;
- відзначення народних, традиційних, обрядових свят та залучення учнівської молоді до їхнього проведення органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями;
- створення сценаріїв та проведення заходів, присвячених визначним особистостям, подіям, датам вітчизняної історії;
- робота учнів у трудових та волонтерських загонах молодіжних громадських організацій, діяльність яких спрямована на реставрацію та відновлення пам'яток історії, культури та архітектури, меморіальних комплексів та ін.
- організація та проведення культурно-мистецьких, спортивних та дозвіллевих, туристично-краєзнавчих заходів, спрямованих на розвиток інтелектуальних, творчих і спортивних здібностей учнів;
- екскурсійно-туристична робота (розробка екскурсійних маршрутів, схем історичних та пам'ятних місць міста, району, області, України);
- спортивно-оздоровча діяльність (організація Днів здоров'я, пішохідних та водних походів тощо);
- проведення зустрічей з діячами сучасної культури, мистецтва, науки, видатними спортсменами;
- вдалими та ефективними можуть бути також невеликі за обсягом акції, що не потребують значного вкладання коштів (для прикладу можна пригадати молодіжні вечори патріотичної пісні).
- важливими для пробудження національної свідомості, зрозуміння історичної правди можуть стати й такі заходи, як розповсюдження Інтернетом резонансних статей, опублікованих невеликим тиражем або в місцевих газетах; демонстрація високохудожніх і правдивих кінострічок про історію визвольних змагань українського народу тощо.

До науково-методичної роботи з національно-патріотичного виховання слід зарахувати:

- підготовку та видання методичних розробок з національно-патріотичного та морального виховання;
- збирання, узагальнення та поширення інформації про практичний досвід навчальних закладів у цій галузі; вивчення та узагальнення передового досвіду національно-патріотичного виховання;

- створення необхідної матеріально-технічної бази для практичної роботи з національно-патріотичного виховання (спортивний інвентар, оргтехніка, література, кінофільми, карти, схеми, фінансування екскурсій тощо);
- розроблення постійно діючого розкладу молодіжних вечорів, історичних, літературних, етно-фольклорних конференцій, святкових вікторин;
- організацію екскурсій, поїздок, походів, спортивних змагань, олімпіад за окремою програмою;
- створення в районі ініціативного «координаційного органу (осередку)» для науково-методичного спрямування роботи з національно-патріотичного виховання тощо.

Навчальний заклад повинен розвиватись і крокувати в ногу з поступом життя, шукати нові шляхи оптимізації сучасного патріотичного виховання. Він має забезпечувати своїм вихованцям можливості розширення особистісних перспектив відповідно до демократичних та плюралістичних тенденцій розвитку суспільства. Проте потенціал навчального закладу обмежується матеріальними, організаційними, культурними, технологічними, ідеологічними та іншими суспільними обставинами.

Без любові до своєї Батьківщини, без утвердження патріотичної свідомості, ідеї нації як політичної спільноти, об'єднаної історичною долею, державною мовою, інститутом громадянства, без визнання гідності людини й цінності людської особистості як ключового елемента права, без продукування й культивування системи ціннісних орієнтацій загально цивілізованого характеру у сфері не лише культури, освіти, науки, але й економіки та політики, годі сподіватися на динамічну трансформацію української патріотичної молоді в суспільстві.

12. Виховний потенціал позашкільних закладів в формуванні духовно багатой особистості

**Розуміючи швидкоплинність
матеріальних цінностей,
завжди треба пам'ятати про духовні**
Ліна Костенко

Проблема духовного та морального виховання особистості завжди була однією з актуальних проблем. В XXI столітті ця проблема глобально і гостро постала перед багатьма країнами світу, а отже, і перед нашим суспільством. В сучасних умовах, зважаючи на системну кризу, яка охопила майже весь світ, набуває особливого значення. Адже, незважаючи на те, що людина живе у матеріальному світі і тому, напевно, має насамперед потреби матеріальні, духовні ідеали завжди вважалися вищими, важливішими цінностями. А проте останнім часом спостерігається суттєве погіршення моральних взаємин між людьми, зростання цинізму, брутальності, жорстокості, агресивності, невміння

зрозуміти одне одного, виявити повагу, толерантність, милосердя, справедливість. Ці риси, на жаль, дедалі різкіше проявляються у поведінці не тільки «збагачених» відповідним досвідом дорослих, юнаків, а й підлітків і навіть дітей. Більше того, окреслена проблема загострюється з огляду на засилля взірців агресивної та цинічної поведінки у сучасних засобах масової інформації.

З огляду на це держава останнім часом надає великої ваги духовному вихованню молодого покоління (зокрема, це відображено у Наказі Міністерства освіти і науки України від 26.07.2005 року № 437 «Про вивчення у навчальних закладах факультативних курсів з етики віри та релігієзнавства»).

Тому дослідження відповідної сфери виховання, його засобів і закономірностей на сучасному етапі розвитку суспільства та науки є актуальною проблемою.

Духовність, безсумнівно, є вельми складним феноменом, наукове дослідження якого потребує виокремлення чітких одиниць аналізу. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що проблемі виховання такої якості приділено чимало уваги. Коріння відповідних досліджень є вельми глибоким, про що свідчать праці педагогів минулого: А. Дистервега, Я.Коменського, Г. Песталоці, В. Сухомлинського. Марк Фабій Квінтіліан ще на початку першого тисячоліття стверджував, що душа людини небесного походження. Він був переконаний, що діти подають великі надії щодо свого подальшого розвитку, і якщо ці надії не виправдовуються, то **«не природа винна, а недоліки виховання служать тому причиною»**. Правда, тут же він відзначає, що бувають випадки, коли «дитя від природи схильне до поганого». Про виправлення таких дітей треба подбати якомога раніше.

Всі ці великі люди й виділили головні фактори, які впливають на духовне виховання учнів - це **праця, сім'я, школа, вчитель**.

На сьогодні названа проблема розглядається **філософами** (В. Андрущенко, Л. Губернський, М. Каган, С. Кримський) , **соціологами** (Б. Нагорний, О. Семашко), **педагогами** (О. Бабченко, І. Бужина, О. Олексюк, С. Тищенко), **психологами** (І. Бех, М. Боришевський, Б. Братусь, І. Зелінченко, З. Карпенко, О. Киричук, О. Колісник, М. Савчин, Т. Саннікова) .

Представники кожної з цих наук мають особистий погляд на сутність духовності, що вказує на універсальність даного феномену, але всі вони сходяться на тому, що взагалі, духовно багатою людиною вважають людину, яка живе в гармонії із собою і світом, в якій сформовані духовні цінності, тобто, ті якості і риси, життєві установки, що існують для кожної людини, що становлять її ідеал. Формування духовного світу творчої, інтелектуально розвиненої особистості базується на засадах гуманістичного навчання та виховання і ґрунтується на таких основних принципах:

**гуманізму,
індивідуалізму,
колективізму,
соціальної загартованості,
толерантності,
комунікативної спрямованості,
альтруїзму.**

Україна відрізняється унікальністю культурних та духовних надбань. Для їх збереження вкрай необхідний подальший розвиток духовності підростаючого покоління. Нині особливого значення набуває проблема формування творчої, інтелектуально розвиненої особистості.

Розв'язання цієї проблеми висуває нові вимоги до всіх освітніх установ, а значить і до позашкільних закладів, які вже давно стали невід'ємною ланкою в навчанні та вихованні підростаючого покоління, теж.

Виникла нагальна потреба реформування існуючих раніше форм і методів у якісно нову систему позашкільної освіти та виховання дітей, яка вимагає від педагогів нових, нетрадиційних підходів до організації освітнього й виховного простору. Бо саме в позашкільному навчальному закладі є величезний потенціал для створення системи виховної роботи, яка б підняла на новий якісний рівень ефективність виховання підростаючого покоління. Зміст позашкільної освіти та виховання, порівняно з базовою та професійною освітою, є дуже специфічним і ґрунтується на інших засадах. Такими засадами є особистісні замовлення дітей і їхніх батьків. Ці замовлення постійно розвиваються, варіюються, в чому і простежується безперервна динамічність цієї ланки освіти, її нестандартність та варіативність. Особливість позашкільної освіти полягає і в тому, що сам зміст навчання є виховним і проектує такі педагогічні методики та технології, що могли б якнайповніше допомогти дітям зорієнтуватися і реалізуватися в складній багатогранній соціокультурній ситуації.

Позашкільна освіта й виховання – процес безперервний. Він не має фіксованих термінів завершення і послідовно переходить із однієї стадії в другу. Від створення умов, сприятливих для творчої діяльності дітей і підлітків, до забезпечення їхнього співробітництва у творчому процесі та самостійної творчості, яка і формує потребу особистості в подальшому творчому сприйнятті світу.

Виховний потенціал позашкільних закладів є певною цілісністю соціально-педагогічних факторів, які обумовлюють процес формування в дитини особистісних якостей, досвіду соціальних відносин у ході спільної з ровесниками добровільної діяльності, яку підтримують і спрямовують дорослі. Використання цього потенціалу сприяє розвиненню таких сторін розвитку дитини, які в інших виховних

інститутах не можуть повністю реалізуватися. Особистісний розвиток дитини, її соціальне самоствердження відбувається значно ефективніше за певних соціально-педагогічних умов позашкільця, які відповідають потребам дитини, позиціям сім'ї, школи та держави.

Насамперед у суті виховання слід виділити те, що воно зорієнтоване на допомогу дитині в самопізнанні, самоусвідомленні, самовдосконаленні. Не повчати і не лише розважати молодих людей, а сприяти їхньому всебічному розвитку через атмосферу малих груп на основі добровільності, співпраці зацікавленості, взаємодовіри. Процес виховання – самовиховання передбачає постійний розвиток особистості, яка інтегрує в собі кращі риси людини світу і своєї нації. Безумовно, включаючись у процес спілкування в групі, дитина визначає для себе багато глибоко індивідуальних завдань:

***установлення повноцінних контактів з іншими дітьми,
самоствердження,
реалізація потреби у визнанні,
цікавому відпочинку,
оволодіння навичками певної справи або гри.***

У сфері особистісного життя дитини через засвоєння норм, ідеалів і цінностей малої групи як частини великого цілого, відбувається побудова певного ціннісного ставлення до людей, що оточують, до природи, світу. Робота в малих групах допомагає істотно розширити можливості дітей у пізнанні нових знань та набутті нових навичок: мислення, поведінки, певної діяльності. На відміну від шкільних ситуацій, у дитячих творчих об'єднаннях діти включаються в атмосферу співтворчості. Лише в такому об'єднанні (за допомогою дорослих) діти набувають значного досвіду активної участі в громадському житті, навчаються соціально значущих способів самоствердження, солідарної взаємодії, організації самоврядування тощо. Позашкільні об'єднання сприяють формуванню демократичного світогляду дитини, позитивних установок на творчу колективну діяльність, відповідальні вчинки, надають можливість розвивати кращі якості особистості, її потреби, нахили, допрофесійні здібності і здійснюють соціально-психологічний захист дитини.

Світовий досвід розвитку педагогічної теорії і практики переконливо свідчить, що кожен народ упродовж віків створює власну національну систему виховання й освіти. В епоху державного та духовного відродження України пріоритетна роль належить національній системі освіти й виховання, яка має забезпечити вихід молоді незалежної української державності на світовий рівень.

Сучасна українська національна система виховання в позашкільних закладах ґрунтується як на досягненнях рідного народу, його культурно-історичних традиціях, так і на кращих здобутках інших народів світу, бо український народ є не тільки творцем самобутнього

національного, але й активним співавтором світового досвіду виховання.

Успішна розбудова України як держави засновується на вихованні в громадян духовних, морально-етичних цінностей, любові до Батьківщини. Саме тому необхідний активний пошук орієнтирів для сучасного виховання на основах національної духовності і самосвідомості, надбаних віками, що мають позачасове значення:

**духовність,
державність,
патріотизм,
соборність,
милосердя,
благодійність,
цілеспрямованість,
соціальний розвиток,
відповідальність.**

13. Поради для педагога, щодо ефективної роботи з вихованцями

1. Педагог повинен за будь-яких обставин поважати почуття власної гідності кожного зі своїх вихованців і формувати у нього це відчуття. Він повинен бачити в кожній дитині творчу особистість, що розвивається, і підтримувати його прагнення до самовдосконалення.
2. Лише глибока пошана і довіра, щира любов до дітей, дбайливе відношення до їх етичних відчуттів допоможуть створити обстановку взаєморозуміння, від якої істотно залежить і характер етичних стосунків в закладі.
3. Справедливість в оцінці знань і вчинків вихованців – один з важливих регулювальників етичних стосунків. Педагог має бути вимогливим по відношенню до дітей, але його вимогливість має бути доброзичливою, такою, що поєднується з повагою, душевною теплотою, такою, яка може бути осмислена, зрозуміла його вихованцями. Педагог повинен пред'являти до дітей посильні вимоги і не допускати сліпого підпорядкування цим вимогам, боротися проти рабської покірливості дітей у взаєминах з іншими людьми. Проте необхідно виховувати у вихованців і такі якості, як вимогливість до себе, самокритичність.
4. Душевна чуйність, теплота, турбота про дитячу радість – важливі етичні якості педагога, які визначають і норми його взаємин з дітьми. Вони мають бути щирими, непідробними і виявлятися у всіх життєвих ситуаціях. Етичні стосунки не можуть будуватися на черствості і байдужості, тим більше на жорсткості. Навіть у гніві педагог має бути гуманним, уважним до будь-якого прояву чуйності своїх вихованців до інших людей.

Чуйність до дитячої чуйності у сто разів дорожче, ніж сухі повчання про неї. Педагогові необхідно учить дітей відчувати чуже горе, уміти переживати невдачу товариша як свою власну, розвивати здатність відгукуватися на чуже нещастя.

5. Допомога дітям у важкі моменти – одна з моральних норм, регулюючих стосунки між педагогом і вихованцями. Педагог повинен проявляти в допомозі дітям абсолютну безкорисливість, що доходить деколи до самопожертвування. Його обов'язок – чуйно відноситися до дітей, охоплених душевним сум'яттям, не заподіювати дитині зайвий душевний біль.
6. Педагогічна етика не визнає безконфліктного виховання, але вирішувати моральні конфлікти необхідно не методами адміністративного натиску, а шляхом знаходження компромісних вирішень. Нервозність в конфліктних ситуаціях, категоричність оцінок дій і вчинків дітей сприяють лише накопиченню негативного заряду у етичній атмосфері.
7. Педагог повинен довіряти думці учнівського колективу, постійно радитися з учнями, вивчати їх думку з приводу заходів, що проводяться, не підміняти їх, не «активізувати» окликом або загрозою.
8. Щадити самолюбивість школярів, оберегати слабких, соромливих від кепкувань і образливих випадів їх невихованих товаришів, не допускати злої іронії при прояві дітьми допитливості – одне з важливих правил, яким повинен керуватися Педагог у взаєминах з учнями.
9. Педагогові слід уважно підходити до оцінки етичних вчинків хлопців, старанно вивчати мотиви цих вчинків.
10. Розумно використовуючи різні форми дитячого самоврядування, педагогові слід поступово направляти громадську думку на вдосконалення системи етичних стосунків, її саморегулювання.
11. Педагог не повинен зловживати довірою дитини. Це завдає останньому глибокої душевної травми. Він не повинен використовувати дитину як інформатора про поведінку дітей в колективі і поза навчальним закладом. Це підло і не відповідає нормам загальнолюдської моралі. Неупередженість, мінімум підозрілості або повна відсутність її – обов'язкове правило для педагога.
12. Педагог не повинен ділити своїх вихованців на хороших і поганих. Гнів з приводу поганих вчинків дітей не повинен переростати у антипатію до них.
13. Педагог повинен шукати і знаходити в кожному вихованцеві позитивні якості і саме на них будувати свої стосунки з дітьми. Необхідно заохочувати ініціативу дітей, але не захвалювати

ініціативних, не породжувати зарозумілість в одних, підриваючи віру в себе в інших.

14. Непримиренне відношення вчителя до всякого зла, несправедливості, нечесності, моральної нечистоплотності і так далі повинно підкріплюватися його трудовою діяльністю і всім способом життя. Його етичні позиції мають бути явними і абсолютно очевидними для дітей.
15. Педагог не повинен зловживати довіреними йому інтимними таємницями дітей, нагадувати дітям про давно врегульовані конфлікти.
16. На правах старшого і навченого етичним досвідом людини педагог повинен формувати у вихованців етичні орієнтири, використовуючи для цього позитивний підхід до оцінки явищ, фактів, але не забуваючи при цьому про формування нестерпного відношення до негативних явищ.
17. У спілкуванні з дітьми необхідно знаходити спільну мову, потрібний тон. Індивідуальний підхід – один з основних елементів і вимог педагогічної тактики.
18. Розвивати у дітей здатність відстоювати свої переконання, засновані на чіткому уявленні про добро і зло – одна з важливих вимог етики справжнього педагога.
19. Виховання нової людини можливе за умови таких взаємин з дітьми, які ґрунтуються на взаємоповазі, взаєморозумінні і єдності цілей. Лише глибокий інтерес педагога до дітей, вивчення їх індивідуальних здібностей, гуманне відношення до них, турбота про їх духовність і фізичний розвиток дозволяють зробити навчально-виховний процес свідомим і цілеспрямованим.

14. Пам'ятка для педагога на кожен день

- ❖ Завжди говори правду дітям, навіть тоді, коли це не вигідно для тебе.
- ❖ Не намагайся силою досягнути успіху.
- ❖ Будь великодушним – умій прощати.
- ❖ Не забувай хвалити.
- ❖ Хвали в міру, вміючи.
- ❖ Помічай найменші успіхи дитини.
- ❖ Оцінюй тільки вчинки дитини, а не її саму.
- ❖ Знайди ключ до кожного.
- ❖ Починай навчання не з букваря чи формул, а з радості.
- ❖ Коли розмовляєш з дитиною, завжди дивись їй в очі.
- ❖ Висловлюйся як можна ясніше й чіткіше.
- ❖ Не вбивай у дітях казку.
- ❖ Думай про дитячий «банк щасливих спогадів».
- ❖ Краще виховання — запрошення дитини до роздумів.

- ❖ Тільки наблизивши до себе дитину, можна впливати на розвиток її духовного світу.
- ❖ Діти не повинні йти від педагога підкореними.
- ❖ Визнавай права дитини на помилки. До того часу, поки у дітей є віра в добро, людину, ідеал, є й виховання.
- ❖ Не кажи про вихованця «нездібний», а кажи: «Здібності у нього ще не розкриті».
- ❖ Ніколи не карай дитину, що завинила, одразу.
- ❖ Не «заводься» з дітьми. Ніяких нотацій.
- ❖ Не можна говорити вихованцям тільки про їх недоліки.
- ❖ Необдумане покарання дуже шкодить.
- ❖ Завищені вимоги до вихованця — одна з причин конфліктів.
- ❖ Дитина, що впевнена у неможливості змінити щось, відмовляється від пошуку.
- ❖ Від постійних невдач діти озлоблюються.
- ❖ «Важкі діти — це ті, котрих зрадили батьки»

15. Родзинки для занять (притчі)

«Будь налаштований позитивно!»

Жили-були собі маленькі жабенята, які організували змагання з бігу. Їхньою ціллю було забратися на вершину вежі.

Зібралось багато глядачів, які хотіли подивитися на ці змагання і посміятися над їхніми учасниками. Змагання розпочалися.

Правда, ніхто із глядачів не вірив, що жабенята зможуть забратися на вершину вежі. Чутні були такі репліки: «Це занадто складно!», «Вони НІКОЛИ не заберуться на вершину!» або «Немає шансів! Вежа занадто висока!». Маленькі жабенята почали падати. Одне за другим... за винятком тих, у яких відкрилося друге дихання, вони стрибали усе вище і вище... Юрба все одно кричала «Занадто важко!!! Жоден не зможе це зробити!». Ще більше жабенят утомилося і вони падали... Тільки ОДНЕ жабеня піднімалося усе вище й вище.

Зрештою, усі здалися. За винятком того одного жабеняти, яке, доклавши всіх зусиль, забралось на вершину! ТОДІ всі жабенята захотіли дізнатися, як йому це вдалося? Один учасник запитав, як же цьому жабеняті, що добрався до вершини, вдалося знайти у собі сили? Виявляється переможець був ГЛУХИМ.

«Справжній зміст»

Одного разу два янголи прийняли вигляд людей і спустилися на землю. Їм хотілося подивитися ближче на життя людей. Один янгол був зовсім молодим і недосвідченим, і старший янгол вирішив дечому повчити свого молодого друга.

У першу ж ніч свого перебування на землі янголи зупинилися на нічліг у будинку багатіїв. Сім'я була негостинною, як і багато інших багатіїв. Хазяї не хотіли залишати гостей у вітальні. Замість того їм надали нічліг у холодному підвалі. Коли вони розстеляли ліжко,

старший янгол побачив діру в стіні й закрив її. Янголові зробити таку річ неважко. Коли молодий янгол побачив це, то запитав старшого про те, навіщо він зробив це. Старший загадково відповів: «Речі не такі, якими здаються». Вранці вони залишили негостинний будинок і продовжили свій шлях.

Вони йшли цілий день і до вечора заблукали в село. Знову настав час шукати нічліг. Янголи вирішили зупинитися в будинку дуже бідної, але гостинної людини. Хазяїн і його дружина радо зустріли гостей. Люди посадили янголів за стіл, виставивши на нього всю їжу, що була в домі. Після вечері хазяї поклали гостей спати у свої ліжка, а самі лягли на підлозі. А вранці, коли янголи прокинулися, вони побачили хазяїв, котрі плакали. Їхня корова, чиє молоко було єдиним доходом сім'ї, лежала мертва у хліві. Ридаючи, хазяїн сказав янголам, що тепер не знає, на що він буде жити. Всі надії померли разом із коровою. Янголи поспівчували безутішному подружжю і продовжили свій шлях.

Коли вони йшли, молодший янгол не витримав і запитав старшого: «Чому все так вийшло? Жадібним багатіям, які змусили нас спати у холодному підвалі, ти допоміг. Бідняки були готові поділитися усім, а ти дозволив, щоб у них померла єдина корова. Чому?».

«Речі не такі, якими здаються,— відповів старший янгол. — Там, у підвалі багатія, у стіні був скарб із золотом. Його хазяїн був грубий і не хотів зробити добро, і я закрив діру в стіні, щоб скарб не був знайдений. Коли ми ночували в бідняків, прийшов янгол смерті за його дружиною. Я домовився з ним, і він погодився взяти замість дружини корову. Речі не такі, якими здаються. Ми ніколи не знаємо всіх деталей. Тому не слід судити про те, що відбулося.

Нехай у всьому, що відбувається навколо, ви завжди бачите справжній, часом прихований зміст, і не сприймайте речі такими, якими вони тільки здаються вам.

«Життя сповна»

Вихователь, стоячи перед дітьми, взяв п'ятилітрову скляну банку і наповнив її камінням, кожен не менше трьох сантиметрів у діаметрі.

В кінці запитав вихованців, чи повна банка?

Відповіли: так, повна.

Тоді він відкрив банку горошку та висипав її вміст у велику банку, трохи потряс її. Горошок зайняв вільне місце між каменями. Ще раз педагог запитав дітей, чи повна банка?

Відповіли: так, повна.

Тоді він взяв коробку, наповнену піском, і насипав його в банку. Природно, пісок зайняв повністю існуюче вільне місце і все закрив.

Ще раз вчитель запитав вихованців, чи повна банка? Відповіли: так, і на цей раз однозначно, вона повна.

Тоді з-під столу він дістав кухоль з водою і вилив її в банку до останньої краплі, розмочуючи пісок.

Діти сміялися.

- А зараз я хочу, щоб ви зрозуміли, що банка - це ваше життя. Камені - це найважливіші речі вашого життя: сім'я, здоров'я, друзі, свої діти - все те, що необхідно, щоб ваше життя все-таки залишалася повним навіть у випадку, якщо все інше втратиться. Горошок - це речі, які особисто для вас стануть важливими: робота, будинок, автомобіль. Пісок - це все інше, дрібниці.

Якщо спочатку наповнити банку піском, не залишиться місця, де могли б розміститися горошок і камені. І також у вашому житті, якщо витратити весь час і всю енергію на дрібниці, не залишається місця для найважливіших речей. Займіться, перш за все, камінням, тобто найважливішими речами в житті, бо все інше - це тільки пісок.

А яке значення має вода? – запитали діти.

Вихователь посміхнувся.

- Я радий, що ви запитали мене про це. Я налив воду, щоб довести вам, що, яке б не було ваше життя зайняте, завжди є трохи місця для безділля і відпочинку.

«Все в твоїх руках»

Давним-давно в старовинному місті жив Майстер, оточений учнями. Найздібніший із них одного разу задумався: «А чи є питання, на яке наш Майстер не зміг би дати відповіді?» Він пішов на квітучий луг, піймав найкрасивішого метелика і сховав його між долонями. Метелик чіплявся лапками за його руки, і учневі було лоскотно. Посміхаючись, він підійшов до Майстра і запитав:

Скажіть, який метелик у мене в руках: живий чи мертвий?

Він міцно тримав метелика в зімкнутих долонях і був готовий у будь-яку мить стиснути їх заради своєї істини.

Не дивлячись на руки учня, Майстер відповів:

- Все в твоїх руках.

«Добро і зло»

Колись давно старий відкрив своєму онукові одну життєву істину:

- У кожній людині йде боротьба, дуже схожа на боротьбу двох вовків. Один вовк представляє зло: заздрість, ревності, жаль, егоїзм, амбіції, брехню. Інший вовк представляє добро: мир, любов, надію, істину, доброту та вірність.

Онук, зворушений до глибини душі словами діда, задумався, а потім запитав:

- А який вовк в кінці перемагає?

Старий усміхнувся і відповів:

- Завжди перемагає той вовк, якого ти годуєш.

«Щастя»

Бог зліпив людину з глини, і залишився у нього невикористаний шматок.

- Що ще зліпити тобі? - запитав Бог.

- Зліпи мені щастя, - попросив чоловік.

Нічого не відповів Бог, і тільки поклав людині в долоню шматочок глини, що залишився.

«Не зупиняйся, йди до своєї мети»

В одному бідному селі народився на світ хлопчик. Він проводив свої дні безглуздо, механічно й монотонно, так само як і інші мешканці цього згасаючого села, не маючи уявлення, що робити з власним життям. І в одну прекрасну ніч йому приснилося море. Жоден з мешканців села ні разу не бачив моря, тому ніхто не зміг підтвердити, що десь у світі існує така безкрайня вода.

А коли юнак заявив, що збирається відправитися на пошуки моря зі свого сну, всі крутили пальцем біля скроні і називали його Химерником. Але він, незважаючи ні на що, вирушив у дорогу і довго мандрував, поки не опинився на розвилці доріг. Тут він обрав ту дорогу, яка вела прямо, і через кілька днів добрався до селища, жителі якого вели спокійне, забезпечене життя. Коли юнак повідомив їм, що мандрує, мріючи знайти море, вони почали переконувати його, що він даремно витрачає час і краще буде йому залишитися в цьому селі і жити так само щасливо, як і всі.

Декілька років молодий чоловік жив в достатку. Але одного разу вночі йому знову приснилося море, і він згадав про свою нездійсненну мрію. Юнак вирішив покинути селище і знову вирушити в дорогу. Попрощавшись з усіма, він повернувся на розвилку і на цей раз пішов в іншому напрямку. Йшов він довго, поки не дійшов до великого міста. Захопився його гомоном і строкатістю і вирішив залишитися там. Вчився, працював, веселився і з часом зовсім забув про мету своєї подорожі.

Однак через кілька років він знову побачив уві сні море і подумав, що, якщо не виконає мрію своєї юності, то даремно розтратить життя. Тому він знову повернувся на розвилку і вибрав третю дорогу, яка привела його до лісу. На невеликій галявині чоловік побачив хатинку, а біля неї вже не дуже молоду, але прекрасну жінку, яка розвішувала випрану білизну. Вона запропонувала йому залишитися з нею, так як її чоловік пішов на війну і не повернувся. Чоловік погодився.

Багато років вони прожили щасливо, виростили дітей, але одного разу нашого героя, який вже постарів, знову відвідав сон про море. І він покинув усе, з чим був пов'язаний багато років, повернувся на розвилку і пустився в дорогу останньою, досі невідомою йому стежкою, дуже крутою і кам'янистою. Він йшов і став побоюватися, що незабаром зовсім виб'ється з сил.

Опинившись біля підніжжя великої гори, старий вирішив піднятися на неї в надії хоча б здалеку побачити море зі своїх снів. Через кілька годин під кінець сил він дістався до вершини гори. Перед ним розкинулися неозорі простори: старий побачив розвилку доріг і село, в

якому жителі вели благополучне життя, і велике місто, і хатинку жінки, з якою провів багато щасливих років. А вдалині, на обрії, побачив блакитне, безкрає море.

І, перш ніж зупинилося його змучене серце, розчулений старий крізь сльози жалю помітив ще, що всі дороги, по яких він йшов, вели до моря, але тільки ні одну з них він не пройшов до кінця.

«Будь стриманим»

Жив-був один дуже запальний і нестриманий молодий чоловік. І ось одного разу його батько дав йому мішечок з цвяхами і наказав кожного разу, коли він не стримає свого гніву, вбити один цвях в стовп огорожі.

У перший день в стовпі було декілька десятків цвяхів. На іншому тижні він навчився стримувати свій гнів, і з кожним днем число забитих в стовп цвяхів стало зменшуватися. Хлопець зрозумів, що легше контролювати свій темперамент, ніж забивати цвяхи.

Нарешті прийшов день, коли він жодного разу не втратив самовладання. Він розповів про це своєму батьку і той сказав, що цього разу щодня, коли синові вдасться стриматися, він може витягнути із стовпа по одному цвяху.

Йшов час, і прийшов день, коли він зміг повідомити батька про те, що в паркані не залишилося жодного цвяха. Тоді батько взяв сина за руку і підвів до паркану:

- Ти непогано впорався, але ти бачиш, скільки в стовпі дірок? Він вже ніколи не буде таким як раніше. Коли говориш людині що-небудь зле, у нього залишається такий самий шрам, як і ці дірки. І неважливо, скільки разів після цього ти вибачишся - шрам залишиться.

«Невелика різниця»

Один східний володар побачив страшний сон, ніби у нього випали один за іншим всі зуби. У сильному хвилюванні він покликав до себе тлумача снів. Той вислухав його стурбовано і сказав:

- Повелитель, я повинен повідомити тобі сумну звістку. Ти втрапиш одного за іншим всіх своїх близьких.

Ці слова викликали гнів володаря. Він велів кинути до в'язниці нещасного і покликати іншого тлумача, який, вислухавши сон, сказав:

- Я щасливий повідомити тобі радісну звістку - ти переживеш усіх своїх рідних.

Володар зрадів і щедро нагородив його за це передбачення. Придворні дуже здивувалися.

- Адже ти сказав йому те ж саме, що й твій бідний попередник, так чому ж він був покараний, а тебе нагородили? - питали вони.

На що була відповідь:

- Ми обидва однаково тлумачили сон. Але все залежить від того, не що сказати, а як сказати.

Висновок

Педагогічна майстерність – вияв високого рівня педагогічної діяльності.

Ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Розглядається як вияв власного «Я» у професії, як самореалізація особистості педагога в педагогічній діяльності, тому визначається як вища, творча його активність, що передбачає доцільне використання методів і засобів педагогічного взаємовпливу в кожній ситуації навчання та виховання. Така доцільність є результатом засвоєння системи знань і уявлень про закони навчання, технології розвитку дитини, а також індивідуальні особливості педагога, його спрямованість, здібності та психофізичні дані.

У формуванні професійної майстерності необхідний тісний зв'язок теорії, методики і педагогічної техніки.

В справі оволодіння педагогічною майстерністю важливі наступні положення:

- не можна вдосконалити свою педагогічну майстерність, не займаючись постійно вивченням методики;

- не можна вдосконалити свою майстерність, не використовуючи досвід своїх колег;

- вивчення своєї методики і методики колег можливо лише при практичній діяльності;

- по-справжньому можна вивчити методику свого колеги, лише допомагаючи йому;

- вдосконалення і самовдосконалення педагога немає меж.